

BEGROTING 2017

Inhoudsopgave Begroting 2017

Inleiding/Leeswijzer	3	
Hoofdstuk 1. Coalitieakkoord 2015-2019	5	
Hoofdstuk 2. Programmaplan 2017	9	
Hoofdstuk 3. Beschouwingen bij de begroting		
- A Ontwikkelingen sinds het vorige begrotingsjaar	29	
- B Uitgangspunten en normen	31	
- C Uitkomst van de begroting 2017	31	
- D Waterschapsbelastingen	32	
- E Kostentoerekening	36	
- F Weerstandsvermogen	37	
- G Investeringsprogramma	39	
- H Financiering (treasuryparagraaf)	39	
- I Risicoparagraaf	41	
- J Verbonden partijen	43	
- K Bedrijfsvoering	45	
- L EMU-saldo	47	
Hoofdstuk 4. Begroting naar kosten- en opbrengstensoorten	48	
Hoofdstuk 5. Vaststellen begroting 2017	55	
Bijlagen		
1	Geplande investeringen 2017	59
	Toelichting C investeringen	61
2	Staat van reserves en voorzieningen 2017	66
3	Staat van personeelslasten 2017	68

Inleiding

De begroting 2017 is samengesteld op basis van de Waterschapswet. De begroting 2017 is een programmabegroting, dit houdt in dat de begroting is onderverdeeld in een aantal programma's. Bij de indeling in programma's is de indeling van het beheerprogramma 2016 - 2021 gevolgd.

Leeswijzer

Ten eerste wordt in hoofdstuk 1 ingegaan op het coalitieakkoord 2015 – 2019 "Zelfbewust Duurzaam Vooruit". In het coalitieakkoord is een aantal strategische thema's en accenten benoemd en is aangegeven dat hierop en op nog te ontwikkelen initiatieven – met een nadere uitwerking – wordt teruggekomen. In het eerste hoofdstuk stippen wij een aantal ontwikkelingen aan.

In hoofdstuk 2, programmaplan 2017, wordt per programma ingegaan op de beleidsdoelen en onze ambities in 2021. Per programma zijn de beleidsdoelen nader uitgewerkt in opgaven en maatregelen: de acties. Per actie is concreet aangegeven wat we in 2017 gaan doen. Daarnaast wordt als afsluiting van dit hoofdstuk per programma een overzicht gegeven van de netto exploitatiekosten en de geplande investeringsuitgaven.

Hoofdstuk 3 bevat grotendeels financiële beschouwingen. Hier wordt onder andere ingegaan op de begrotingsuitkomst, de begroting naar taken en de bijbehorende belastingtarieven voor 2017 en onze geplande investeringen.

Hoofdstuk 4 gaat nader in op de uitkomst van de begroting 2017. De begroting 2017 op kosten- en opbrengstsoorten wordt vergeleken met de begroting 2016 en van een nadere toelichting voorzien.

Hoofdstuk 5 bevat het voorstel tot het vaststellen van de begroting.

Als bijlagen zijn drie overzichten opgenomen. De geplande A, C en E1 investeringen 2017 (met een toelichting op de C-investeringen), de staat van reserves en voorzieningen 2017 en de staat van personeelslasten 2017.

HOOFDSTUK 1. COALITIEAKKOORD 2015 - 2019

In de bestuursvergadering van 13 mei 2015 is het coalitieakkoord 2015 – 2019 “Zelfbewust Duurzaam Vooruit” door het algemeen bestuur voor kennisgeving aangenomen. Het beheerprogramma 2016 – 2021 diende als belangrijke bouwsteen.

In het coalitieakkoord is een aantal strategische thema’s en accenten benoemd en is aangegeven dat hierop en op nog te ontwikkelen initiatieven – met een nadere uitwerking – wordt teruggekomen. In deze rapportage stippen wij een aantal ontwikkelingen aan.

Samenwerking waterketen

Op regionaal niveau wordt een aantal projecten uitgewerkt, zoals bijvoorbeeld “Gegevensbeheer” en “Metten en Monitoren”. Met deze projecten wordt de kennis van de (gemeentelijke) objecten vergaard en vastgelegd en inzicht in het daadwerkelijk functioneren van het afvalwatersysteem verkregen. De bestuurlijke vaststelling van beide projecten is door het grote aantal betrokken partijen dusdanig omvangrijk dat de daadwerkelijke start pas medio 2017 zal plaatsvinden.

Op clusterniveau worden de uitvoeringsprogramma's van de waterakkoorden momenteel uitgevoerd. Voorbeelden hiervan zijn het opstellen van Afvalwaterplannen (tevens Gemeentelijk RioleringsPlan – GRP) en het maken van een “uniform riool exploitatiemodel”.

Stedelijk waterbeheer

Met één gemeente zal dit jaar een klimaatscan Water (stresstest) worden uitgevoerd. Na een bijeenkomst met de gemeenten zal worden bepaald welke gemeente hierbij betrokken wordt. De komende drie jaren wordt voor alle gemeenten een stresstest uitgevoerd.

Voor de Gemeente Vlagtwedde hebben wij eerst de baggerwerkzaamheden voorbereid en uitgevoerd en kunnen nu ook het reguliere onderhoud oppakken. In het stedelijk gebied van de gemeenten Oldambt, Hoogezand en Stadskanaal voeren wij nu het onderhoud zelf uit. Het peilbeheer hebben we hier ook overgenomen.

Naar aanleiding van de wateroverlast problemen in Zuid-Nederland en de nieuw op te starten (Landelijke) bestuurlijk themagroep Wateroverlast, zal in de komende periode worden onderzocht welke activiteiten hier uit voortvloeien voor ons waterschap.

KRW versnellen

Monitoring van de realisatie van onze KRW doelen wordt geïntensiveerd. Dit betekent dat resultaten eerder bekend zijn. In 2018 komen we hiervoor met een tussenbalans.

Daarnaast is intussen voor het Zuidlaardermeer een bestuurlijke stuurgroep geformeerd. In 2017 is een inrichtingsplan opgesteld.

Energie

Overeenkomstig de discussies gevoerd met uw algemeen bestuur en de besluitvorming (AB 25 mei 2016) zullen we de komende jaren de kadernota energie uitvoeren. Vanaf 2017 nemen we in onze MJI jaarlijks € 1 miljoen op voor noodzakelijke investeringen. Elk investeringsvoorstel leggen wij afzonderlijk aan u voor.

Het “Energieprogramma 2017 – 2020 (inclusief EEP 2017 – 2020)” wordt binnenkort als vervolg gepresenteerd. Als bijlage IV bij de najaarsrapportage 2016 hebben wij de voorziene activiteiten voor 2017 opgesomd.

Veenoxidatie

Er is gestart met het gebiedsproces voor Valthermond. Hiervoor wordt momenteel een uitvoeringsplan opgesteld.

Voor alle aandachtsgebieden brengen wij de actuele veendikte in kaart. Dat wil zeggen de dikte en ligging van het veen ten opzichte van de GLG (gemiddeld laagste grondwaterstand) en het maaiveld. De ervaringen die zijn opgedaan in de kartering in de pilotgebieden Valthermond en Hongerige Wolf en de geactualiseerde bodemkaart analyseren we om op basis daarvan te komen met een voorstel. De verwachting is dat we dit jaar een voorstel voor gaan leggen aan het DB/AB. De kartering zelf zal dan in 2017 plaatsvinden

De kennis die is opgedaan in de pilotgebieden zal gedeeld worden met de provincies en met stakeholders. Met de provincies zal onderzocht worden welke ruimtelijke voorwaarden vastgelegd moeten worden en waar het watersysteem meer leidend moet zijn bij het toekennen van de functie om veenoxidatie te voorkomen.

Dierenwelzijn

Nadat de concept beleidsvisie met uw algemeen bestuur is besproken werd een bijeenkomst met externe partijen gehouden. De resultaten hiervan zullen we verwerken, waarna de beleidsvisie definitief wordt gemaakt. De beleidsvisie dierenwelzijn wordt in december 2016 in de vergadering van het algemeen bestuur besproken.

Zwerfvuil

We verwijderen jaarlijks zwerf- en drijfvuil bij onze sluizen en rondom onze watergangen.

Overleg over het verwijderen van zwerf- en drijfvuil in de kanalen in Westerwolde met enkele gemeenten en een recreatieondernemer heeft niet tot resultaat geleid. Gemeenten hebben aangegeven hun budgetten op een andere manier te besteden. De consequentie hiervan is dat wij alleen zwerfvuil bij onze kunstwerken opruimen.

Monitoring van de aanwezigheid van het zwerfvuil in deze kanalen geeft aan dat het zwerfvuil in deze kanalen beperkt aanwezig is, rondom dorpen is meer vuil aanwezig.

Communicatie

Het beleidsplan communicatie is geconcretiseerd. Daarin worden acties uitgezet op het terrein van de onderdelen zichtbaarheid, communicatieve organisatie, opiniemanagement en educatie. Ook hebben wij ons aangemeld om in het Unie programma "Heb Lef" een communicatief pilot project (open data portaal) te verzorgen. Wij houden u van de voortgang op de hoogte.

Zuiveringsstrategie

De concept herijking zuiveringsstrategie is besproken in het DB. In oktober is de maatschappelijke consultatie met de technologische partners gehouden. In september is een informerende presentatie verzorgd. De opgehaalde informatie van de consultatie zal worden verwerkt in de versie die vervolgens aan het bestuur wordt voorgelegd. De verwachting is dat in het eerste AB van 2017 de herijking zuiveringsstrategie op de agenda staat.

Slibstrategie

De rapportage van de slibstrategie is besproken in een gemeenschappelijk AB bijeenkomst met waterschap Noorderzijlvest. Kern van het voorstel is dat gekozen wordt voor:

- Gruisdosering, voor een betere ontwatering van het slib;
- Membraan filterpersen in plaats van de huidige kamerfilterpersen;
- Ultra Lage Temperatuur Drogging (ULTD) van het slib, bij 40 graden Celsius.

Voor de gruisdosering en de membraan filterpersen zijn de kredieten voor uitvoering vrijgegeven bij waterschap Noorderzijlvest, als onderdeel van de GR met Noorderzijlvest. De verwachting is dat respectievelijk in de zomer van 2017 en eind 2017 de installaties operationeel zijn.

Voor de ULTD wordt de uitwerking eerst afgestemd met NZV. Na de afstemming wordt het besluitvormingstraject in gang gezet.

Het slibeindverwerking contract loopt eind 2017 af. Voor het vervolg worden voorbereidingen getroffen waaronder een gesprek met de huidige verwerker Swiss Combi. Bij deze voorbereiding worden de ontwikkelingen in de markt en andere waterschappen meegenomen. De besparing die vanaf 2018 opgenomen is in de MJR kan worden ingevuld door een nieuw contract.

Duurzaamheid

In uw vergadering van 25 mei heeft u kennis genomen van het duurzaamheidsverslag 2015. Daarbij hebben wij aangegeven het duurzaamheidsbeleid dit jaar te herijken. Voor een aantal onderdelen van ons duurzaamheidsbeleid, zoals de kadernota energie en de slibstrategie, zijn we al ver gevorderd.

Waterkwaliteit

Medio 2016 zijn analyses uitgevoerd om meer zicht te krijgen op de problematiek rondom nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen (GBM's).

Voor nutriënten is duidelijk dat drie belangrijke bronnen verantwoordelijk zijn voor de hogere nutriënten gehalten in 2014 en 2015, namelijk de inlaat, de mestproblematiek en de RWZI's. Tevens is duidelijk dat ieder waterlichaam zich op een unieke manier gedraagt. We gaan balansen opstellen per waterlichaam zodat we per waterlichaam kunnen aangeven waar het probleem zich bevindt en welke acties we kunnen ondernemen. Ook gaan we de gegevens van 2016 erbij betrekken. Daarnaast gaan we in RBO kader aandacht vragen voor afwenteling, aangezien wij last hebben van de oplading van het water met fosfaat door Friesland en NZV.

Voor GBM's zien we een toename van het aantal overschrijdingen dat door meerdere stoffen veroorzaakt wordt. Het hoogste aantal overschrijdingen komt in de glastuinbouw voor, zodat die als eerste wordt aangepakt. Daar is al een lopend project voor. Daarnaast is de focus gelegd bij de KRW waterlichamen en bij de aanpak van de GBM's die onder de KRW prioritaire of specifiek verontreinigende stoffen vallen. We gaan samen met de handhavers, vergunningverleners, waterkwaliteitsadviseurs verder kijken naar de bronnen en de routes van deze stoffen in relatie tot de teelten zodat we daarna maatregelen kunnen opstellen.

Voor de zomer van 2017 komen we met een 10 puntenplan voor de aanpak van deze problematiek.

HOOFDSTUK 2. PROGRAMMAPLAN 2017

Inleiding

De Waterschapswet geeft het algemeen bestuur een grote rol in de beleidsbepalende functie. Dit wordt onder meer bereikt door in de begroting en meerjarenraming het beleid van het waterschap voor de komende jaren weer te geven. De begroting is daarom ingedeeld naar programma's. Per programma dient expliciet te worden weergegeven welke doelstellingen het waterschap nastreeft. Wij gebruiken het beheerprogramma 2016-2021 om aan dit onderdeel invulling te geven. Wij zijn ons ervan bewust dat we hiermee de "reguliere taakuitoefening" wat meer op de achtergrond plaatsen.

Om onze doelstellingen weer te geven worden de vier w's als richtlijnen gebruikt.

- Wat willen we bereiken. Zie hiervoor ons beleidsdoel en ambitie per thema van het beheerprogramma.
- Wat gaan we daarvoor doen. Zie de acties per programma.
- Wanneer is het uitgevoerd.
- Wat gaat het kosten. De acties leiden over het algemeen tot investeringskosten. Per programma worden de investeringskosten getotaliseerd.

Opzet

Dit hoofdstuk met daarin het programmaplan geeft onze beleidsopgaven (acties) voor het komende jaar weer. De indeling van het beheerprogramma volgen we hierbij. De nummering is gelijk aan het beheerprogramma.

Eerst wordt per programma ons *beleidsdoel* weergegeven. Deze visie komt overeen met het beheerprogramma. Zie de hoofdstukken 4 tot en met 7 van het beheerprogramma. Daarna wordt per programma onze *ambitie in 2021* weergegeven. Ook deze komt uit het beheerprogramma. Vervolgens zijn per programma de ingekaderde opgaven en maatregelen (de acties) opgesomd.

Het komt voor dat bepaalde acties in 2017 nog niet actueel zijn. Deze acties zijn in het programmaplan van de begroting niet opgenomen.

In deze begroting is per actiepunten aangegeven wat we concreet in het begrotingsjaar gaan doen om het actiepunten te realiseren: "Wat gaan we doen in 2017?".

Om de continuïteit te waarborgen wordt in de meerjarenraming en de begroting gewerkt met drie vaste programma's: veiligheid, voldoende water en organisatie. De toegepaste thema's uit het beheerprogramma worden – in financiële zin – in deze programma's verwerkt.

In tabelvorm:

Programma begroting	Hoofdstuk beheerprogramma 2016 - 2021
Veiligheid	Veiligheid
Voldoende water	Voldoende water
	Schoon en ecologisch gezond water
	Water en ruimtelijke ordening
Organisatie	-

In het beheerprogramma is geen thema gewijd aan de organisatie. Daarom ontbreekt dat programma in het programmaplan. Jaarlijks wordt via de paragraaf bedrijfsvoering in de begroting wel ingegaan op organisatiedoelen. Zie hiervoor hoofdstuk 3, onderdeel K "bedrijfsvoering".

Omgaan met beheerprogramma-acties

Niet alle beheerprogramma-acties zijn in het programmaplan terug te vinden. Alle beheerprogramma-acties die pas na het begrotingsjaar starten zijn nog niet opgenomen.

Zodra een actiepoint is afgerond zal dit actiepoint in de jaarrekening worden vermeld. Dit overzicht zal uiteindelijk alle acties van het beheerprogramma bevatten.

De einddatum per actie ligt in principe vast. Deze datum is uit het beheerprogramma overgenomen. Door omstandigheden kan het voorkomen dat een datum vervroegd kan worden. Ook kan het voorkomen dat een vertraging in de voortgang optreedt. Via de voor- en najaarsrapportage wordt hierover gerapporteerd. Een eventuele aanpassing van een einddatum wordt in de begroting of de meerjarenraming opgenomen.

Dergelijke aanpassingen zullen dan via een voetnoot bij de betreffende actie kenbaar worden gemaakt.

Autorisatie per programma.

Tot slot van dit hoofdstuk is een financieel overzicht opgenomen. Hierin worden de netto kosten per programma getoond en de totale investeringsuitgaven gekoppeld aan dit programma. Met het vaststellen van de begroting stelt u tevens de uitgaven per programma vast. Hiermee machtigt u het dagelijks bestuur om voor het uitvoeren van het programma tot maximaal de netto kosten uitgaven te mogen doen. Een overschrijding van de netto kosten per programma zal dan ook via een begrotingswijziging aan het algemeen bestuur worden voorgelegd.

Programma veiligheid

Beleidsdoel

Levensbedreigende situaties voor mensen mogen niet plaatsvinden; voor dieren proberen we die zoveel mogelijk te voorkomen.

Het leven in een deltagebied als Nederland vraagt om bescherming tegen het water en de hieraan verbonden gevaren voor mens, dier en goed. Veiligheid voor de mens staat dan ook voorop; altijd en overal. Om een veilige situatie te bereiken, kijken we naar verschillende maatregelen (meerlaags veiligheid). Voorop staat de preventie van overstroming door het op sterkte houden van de zeedijk en boezemkaden (laag één). Maar door ook te kijken naar maatregelen in de ruimtelijke inrichting zijn beperkingen van gevolgschade mogelijk als het een keer mis gaat (laag twee). Hierbij denken we bijvoorbeeld aan het voorkomen van nieuwe bebouwing in overstromingsgevoelig gebied, het beschermen van kwetsbare gebouwen en het op hoogte brengen van vluchtroutes. Tot slot zijn er de maatregelen in de rampenbeheersing, zoals goede calamiteiten- en evacuatieplannen (laag drie),

Ambitie voor 2021

In 2021 zijn we begonnen aan de uitvoeringsmaatregelen voor de verbetering van de zeedijk. Het Masterplan Kaden is afgerond en vrijwel alle bergingsgebieden zijn ingericht. We zijn voor 80% klaar met de verbetering van de stabiliteit van onze boezemkaden. In samenwerking met de Veiligheidsregio is ons calamiteitenplan op elk moment actueel en is er een goede afstemming met gemeenten en provincies over de invulling van de tweede laag. We houden met bovenstrooms vasthouden gelijke tred met de verwachte extra neerslag als gevolg van de klimaatverandering.

Het programma veiligheid is in negen onderwerpen opgedeeld. Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van veiligheid te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per onderwerp in deze meerjarenperiode genomen.

1. Europese Richtlijn Overstromingsrisico's (ROR) (4.1)

Acties	Gereed
1. Actualiseren van overstromingsgevaar- en overstromingsrisicokaarten	2019
2. Actualiseren overstromingsrisicobeheerplannen voor de ROR	2020

Wat gaan we doen in 2017?

1. In 2017 wordt gestart met de voorbereiding van het maken van geactualiseerde kaarten.
2. In 2017 wordt het toepassingsbereik (alle wateren waarop de ROR betrekking heeft) door de Stuurgroep Water vastgesteld.

2. Zeedijk (4.2)

Acties	Gereed
1. Binnen de Project Overstijgende Verkenning (POV) onderzoek naar kansrijke oplossingsrichtingen	2018 ¹
2. Toetsing van primaire keringen met het nieuwe wettelijke toetsings-instrumentarium	2023
3. Voorbereiding uitvoering dijkversterkingsprojecten	Vanaf 2020
4. Pilot aanleg groene dijk	2020 ²

Wat gaan we doen in 2017?

1. Het eindjaar van de POV is gewijzigd in 2018. Onze pilot, de Brede Groene Dijk als oplossingsrichting, is dan nog in volle gang.
2. Op basis van de proefbeoordeling in 2016 (doorrekenen profielen en meer dan 70 sonderingen) maken we een plan van aanpak en starten we met de beoordeling van de gehele zeedijk, die op 1 januari 2023 gereed moet zijn.
3. We bereiden onze dijkversterkingswerkzaamheden voor die conform het HWBP-programma uitgevoerd worden na 2020. Onze werkzaamheden bestaan in 2017 uit de analyse van nieuwe beoordelingen van onze zeedijk en het verder voorbereiden van de Brede Groene Dijk.
4. In het voorjaar willen we starten met het ontgraven van de klutenplas / slobinvang / kleiput op de kwelder. Vervolgens gaan we het slobdepot inrichten waar het slob uit Breebaart wordt gerijpt tot klei ten behoeve van de Brede Groene Dijk.

3. Boezemkaden (4.3)

Acties	Gereed
1. Afronding eerste toetsingsronde (inclusief stabiliteit keringen met aardbevingsrisico)	2017
2. Uitvoeren verbeterwerken stabiliteit boezemkaden direct na afkeuring	2021
3. Tweede toetsingsronde alle regionale keringen, inclusief kosten-batenanalyse en voorstel stabiliteitsnorm (1:300 en 1:1000 veiligheidsklassen)	2023
4. Vaststellen norm voor de overige regionale keringen	2023

Wat gaan we doen in 2017?

1. De eerste toetsingsronde van de meest kritische keringtrajecten is in 2016 afgerond met beheerdersoordeel en onze beoordeling. In 2017 starten we met de overige trajecten (zie actiepunt 3) van de regionale keringen. Uiterlijk 2023 moeten de keringen en de kunstwerken geanalyseerd zijn op alle faalmechanismen.
2. De uitkomsten van de eerste beoordelingen zijn de basis voor het meerjarenprogramma "verbeteren regionale keringen". Investeringsopgaven voor het Winschoterdiep en het Pekel Aa zijn als E1 investering (nr. 755) opgenomen in het meerjareninvesteringsprogramma. De opgaven kunnen wijzigen op basis van de resultaten van de beoordelingen. Dit voorjaar krijgt u een bestuursvoorstel om beide kaden te verbeteren.
3. In overleg met de provincie Groningen maken we de integrale afweging (inclusief kosten-batenanalyse) over de definitieve normering van de 1:300 en 1:1000 trajecten.
4. De provincie Groningen neemt in 2017 het initiatief om met de beide waterschappen een norm vast te stellen voor de keringen rond bergingsgebieden en de overige keringen, niet zijnde de regionale keringen.

¹ Eindjaar POV is gewijzigd in 2018, was 2017.

² De Brede Groene Dijk is vermoedelijk in 2020 gereed, dat was 2017.

4. Lokale keringen (4.4)

Actie	Gereed
1. Samen met provincies vaststellen eisenpakket voor de lokale keringen	2018

Wat gaan we doen in 2017?

1. Samen met de provincies Groningen en Drenthe worden hiervoor normen opgesteld in het ambtelijke traject. Het bestuurlijk traject volgt daarna.

5. Op hoogte brengen van de boezemkaden (4.5)

Acties	Gereed
1. Afronding Masterplan Kaden (47 km)	2019
Duurswold	15 km
Drentsche Aa	7 km
Hunze	10 km
Oldambt-Fiemel	5 km
EKD boezem	10 km

Wat gaan we doen in 2017?

1.

Duurswold

- Het project Slochterdiep en zijtakken zou in 2016 geheel worden afgerond. Met uitzondering van een klein stukje gaat dit ook gebeuren. Dit laatste stukje wordt in 2017 afgerond.
- Voor het traject Steendam- Tjuchem wordt in 2017 het plan opgesteld en in 2018 uitgevoerd.

Drentsche Aa:

- Van de resterende trajecten van het Noord Willemskanaal in de provincie Groningen wordt een deel uitgevoerd door de provincie Groningen in 2017. Voor de laatste trajecten worden in 2017 de plannen nader uitgewerkt (uitvoering is voorzien voor 2018).
- Voor te lage trajecten langs het Drentse deel van het Noord Willemskanaal (ca. 2,3 km) zal in 2017 een plan worden opgesteld (uitvoering in 2018/2019).
- Voor de resterende trajecten langs de Drentsche Aa (ca. 4,7 km) wordt in 2017 een nader plan opgesteld (uitvoering in 2018/2019).

Hunze:

- In het project Tusschenwater worden de kaden op hoogte en sterkte gebracht (3 km).
- De Hunzekade nabij de monding van de Hunze in omgeving Meerzicht wordt op hoogte gebracht (0,5 km)

Oldambt-Fiemel:

- Geen concrete acties in 2017.

EKD boezem:

- In de omgeving van Delfzijl treffen we voorbereidingen voor de laatste stukken van het oude Eemskanaal en het Oosterhornkanaal.

Eventuele aanpassingen aan het Winschoterdiep en het Pekel Aa staan bij actiepunt 4.3.

6. Bergingsgebieden (4.6)

Acties		Gereed
1. Inrichting bergingsgebied Tusschenwater 1	1,5 miljoen m ³	2017
2. Inrichting bergingsgebied Meerstad	1 miljoen m ³	2021

Wat gaan we doen in 2017?

1. De inrichting van het integrale plan Tusschenwater is in 2017 in uitvoering, de aangegeven waterbergingsopgave wordt daarmee gerealiseerd.
2. De inrichting van Meerstad loopt gelijk op met ontwikkelingen in dit gebied. Wij nemen hierin niet het voortouw.

7. Vasthouden bovenstrooms (4.7)

Acties		Gereed
1. Water vasthouden in beekherstelprojecten in de Ruiten Aa	450.000 m ³	2021
2. Water vasthouden in beekherstelprojecten in de Drentsche Aa	400.000 m ³	
3. Water vasthouden in de beekherstelprojecten in de Hunze	450.000 m ³	
4. Zoeken naar ruimte voor resterende wateropgave in Westerwolde	1.100.000 m ³	

Wat gaan we doen in 2017?

1. Het inrichten van het laatste traject Renneborg-Ter Walslage is in uitvoering (400.000 m³).
2. Uitvoering van inrichting Geelbroek (180.000 m³).
3. Voor de projectgebieden Paardetangen en De Branden wordt het inrichtingsplan opgesteld. Het in beide projecten vast te houden volume wordt daarbij bepaald.
4. Geen concrete acties.

8. Schade door gravers (4.8)

Actie	Gereed
1. Vaststellen strategie voor gravers	2017

Wat gaan we doen in 2017?

1. De bevindingen van de landelijke veldproef muskusrattenbeheer worden verwerkt in een eventuele nieuwe vangststrategie. Doel van het muskusrattenbeheer is de populatie zodanig te beheersen dat de waterveiligheid niet in het geding komt.

De strategie om onze infrastructuur intact te houden wordt ook vertaald naar andere gravers, zoals mollen en bevers.

9. Calamiteitenzorg (4.9)

Acties	Gereed
1. Samen met de veiligheidsregio verhogen bewustwording bij burgers over overstromingskansen en evacuatie routes	2017 ³
2. Samen met de veiligheidsregio met inundatiefilms gemeenten helpen hun evacuatieplannen te verbeteren	2017 ⁴

³ Was oorspronkelijk 2016. Het actiepunt is wel in 2016 gestart.

⁴ Was oorspronkelijk 2016. Het actiepunt is wel in 2016 gestart.

Wat gaan we doen in 2017?

1. Samen met de veiligheidsregio wordt de landelijke richtlijn evacuatie uitgewerkt. De gemeentelijke kolom heeft hierin het voortouw. Onze rol is te zorgen voor de juiste informatie op watergebied. Wij stimuleren dat hierin voortgang blijft.
2. Om de totstandkoming van de evacuatieplannen te bevorderen wordt samengewerkt met het Kernteam van de veiligheidsregio, waarin de gemeenten van de provincie Groningen samenwerken. De inundatiefilms zijn in 2016 afgerond en dienen als input voor de evacuatieplannen.

Programma voldoende water

Beleidsdoel

We zorgen voor voldoende water, nu en in de toekomst, zowel in droge als in natte perioden.

De zorg voor voldoende water betekent dat wij streven naar een optimaal waterbeheer voor de functies in ons gebied. Bij de vaststelling van de gewenste waterpeilen, maken we een zorgvuldige afweging van de belangen van de diverse functies. In natte perioden voeren we water af, in droge perioden zorgen we indien mogelijk voor voldoende water. We zorgen er voor dat de wateroverlast beperkt blijft tot het afgesproken, aanvaardbare niveau. Wij voorkomen wateroverlast door bodemdaling en we geven op proactieve wijze advies aan gemeenten om wateroverlast in stedelijk gebied zoveel mogelijk te voorkomen. We onderhouden de watergangen zodanig dat de aan- en afvoerfunctie van de watergangen gegarandeerd blijft en houden daarbij zoveel mogelijk rekening met de ontwikkeling en het behoud van natuurwaarden en ecologische belangen. Tevens zorgen we voor voldoende waterdiepte voor de scheepvaart.

Ambitie voor 2021

In 2021 zijn de inundatieknelpunten opgelost. We hebben een werkwijze voor de omgang met veenoxidatiegebieden, we hebben vastgesteld hoe we omgaan met functie volgt peil in de beekdalen van Drenthe en we hebben met het Rijk, de provincies en de gebruikers afspraken gemaakt over de beschikbaarheid van water in droge perioden (voorzieningsniveau).

Het programma voldoende water is in negen onderwerpen opgedeeld. Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van voldoende water te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per onderwerp in deze meerjarenperiode genomen.

1. Afstemming peilen op functies (5.1)

Acties	Gereed
1. Opstellen waterschapsbeleid over beekdalen Drenthe	2017
2. Nieuwe toetsing van ons watersysteem aan de inundatienormen	2018
3. Oplossing van de resterende 180 ha inundatieknelpunten	2021

Wat gaan we doen in 2017?

1. De pilot beekdalen heeft te weinig bruikbare informatie opgeleverd om ons beleid op te baseren. We gaan in 2017 daarom verder overleggen met de provincie Drenthe om dit beleid vorm te geven.
2. In 2017 wordt gestart met het bouwen van de benodigde rekenmodellen om de toetsing te kunnen uitvoeren.
3. De analyse van inundatieknelpunten gebeurt op basis van peilbesluiten. De aanwezige knelpunten lossen we op tijdens dit peilbesluitproces.

2. Wateroverlast door veenoxidatie (5.2)

Acties	Gereed
1. Implementatie werkwijze voor peilbesluiten in de veenoxidatie aandachtsgebieden	2017 ⁵
2. Peilbesluiten in veenoxidatie aandachtsgebieden opstellen	2018 ⁶
3. Samen met de provincies onderzoeken in welke gebieden er kansen liggen om	2017 ⁷

⁵ Was oorspronkelijk 2016.

⁶ Was oorspronkelijk 2017.

veenoxidatie te vertragen en wat daarvoor moet gebeuren om dat mogelijk te maken	
--	--

Wat gaan we doen in 2017?

1. Het in 2016 opgestarte gebiedsproces voor het pilotgebied veenoxidatie Valthermond, zal in 2017 moeten leiden tot een uitgewerkt en gedragen Inrichtingsplan Valthermond.
2. De analyse van de resultaten van de kartering van de veengebieden (zie actiepunt 3 hieronder) zal halverwege 2017 beschikbaar zijn. Deze resultaten leiden tot een goed beeld van waar het veen zich bevindt en welke maaiveldddaling er verwacht wordt tot 2050. Op basis daarvan kan in de tweede helft van 2017 gestart worden met de overige peilbesluiten in veenoxidatiegebieden. De peilbesluiten in deze gebieden kunnen dan in 2018 bestuurlijk worden afgerond.
3. Inzichtelijk is gemaakt, mede door het gebiedsproces Valthermond (zie 5.2.1), welke maatregelen ingezet kunnen worden om in bepaalde gebieden veenoxidatie al dan niet te vertragen en hoe omgegaan kan worden met bodemdalingsvraagstukken door veenoxidatie. Er vindt bestuurlijke afstemming met provincies plaats over taken, rollen en verantwoordelijkheden. Om de mogelijkheden voor vertragen van veenoxidatie in te kunnen schatten en om bodemdalingsprognoses te kunnen maken moeten de veengebieden gekarteerd worden. Dit zal in 2017 in beeld worden gebracht.

3. Wateroverlast door gas- en zoutwinning (5.3)

Acties	Gereed
1. Uitvoering maatregelen Zuidlaardermeer/Drents Diep	2021
2. Update noodzakelijke maatregelen gas- en zoutwinning	2021

Wat gaan we doen in 2017?

1. In 2017 wordt een inrichtingsplan/maatregelplan opgesteld waarin de bodemdalingsmaatregelen zoveel mogelijk in synergie met opgaven van KRW, Natuurnetwerk, Natura 2000 en recreatiesector worden opgenomen.
2. In 2016 en 2017 wordt een uitvoeringsplan opgesteld voor compenserende maatregelen voor de bodemdaling door gaswinning in de EKDB (Eemskanaal Dollard boezem). De start is nog afhankelijk van de goedkeuring van de financiering door de cie. Bodemdaling.

4. Wateroverlast stedelijk gebied (5.4)

Actie	Gereed
1. Samen met de gemeenten noodzakelijke maatregelen uitvoeren in het stedelijk gebied	2021

Wat gaan we doen in 2017?

1. Doorgaan met het afkoppelen van hemelwater in stedelijke ontwikkelingen. Uitvoering project Bosbeek-Nijlandsloop van gem. Assen met daarin realisatie van 8.000 m³ extra berging (voor bergingsopgave waterschap).

5. Droogte in de zomer/wateraanvoer (5.5)

Acties	Gereed
1. Flexibel peilbeheer toepassen in nieuwe woonwijken en nieuwe meren	2021

⁷ Was oorspronkelijk 2016.

2. Bepalen van waterconserveringsmaatregelen op onder andere het Drents Plateau	2021
3. Stimuleren waterconserveringsmaatregelen	2021
4. Vaststellen voorzieningenniveau voor wateraanvoer door het waterschap	2021
5. Stimuleren van efficiënt watergebruik en verminderen watervraag	2018
6. Optimaliseren interne waterverdeling en eventueel aanpassing van infrastructuur	2021
7. Ontwikkelen van beleid voor nieuwe (industriële) gebruikers van zoet water	2020

Wat gaan we doen in 2017?

Algemeen:

We zijn in overleg met meerdere partijen die gebruik maken van IJsselmeerwater (project Operationalisering Flexibel Peilbeheer IJsselmeer). Het doel hiervan is om het beschikbare water zo efficiënt mogelijk te gebruiken. Dat wil zeggen: waterbesparing, efficiënte inzet van water en energiebesparing. In 2017 wordt ook een wateraanvoersie afgerond met de waterschappen Drents Overijsselse Delta en Vechtstromen en de Provincie Drenthe.

1. Zodra er mogelijkheden in de ruimtelijke ordening zijn passen we dit toe.
2. We ronden het onderzoek af naar beregenen uit grondwater en het bepalen van effectieve conserveringsmaatregelen in het Drentsche Aa gebied.
3. We ondersteunen pilots waarin waterconserveringsmaatregelen worden getest en gedemonstreerd. Na 2017 gaan we, afhankelijk van de conclusies van het onderzoek onder 2, waterconserveringsmaatregelen uitvoeren in het Drentsche Aa gebied.
4. We gaan de pilot voor het communicatietraject van het voorzieningenniveau in het Oldambt voortzetten. Dit doen we in combinatie met het project "stoppen doorspoelen Oldambt".
5. Ook in 2017 ondersteunen we pilots waarin efficiënt watergebruik wordt getest en gedemonstreerd. Zoals het project Waterdrager met ondergrondse opslag van zoetwater en druppelirrigatie, onderzoek naar zoetwater onder kreekruigen in het kustgebied in het interreg project TOPSOIL, pilots met druppelirrigatie, etc.
6. Dit jaar ronden we onderzoek af naar de kosten en baten van optimaliseringsmaatregelen.
7. In 2017 gaan we met de provincies beleid opstellen voor nieuwe industriële gebruikers van zoet water. Ook gaan we verder met gesprekken met AVEBE over efficiënter gebruik van zoet water.

6. Verdroogde natuurgebieden (5.6)

Acties	Gereed
1. Uitvoering van de restantopgave NNN voor Groningen	2021
2. Uitvoering van een deel van de verdrogingsmaatregelen binnen Natura 2000 Drentsche Aa	2021
3. Opstellen inrichtingsplan voor verdrogingsopgave Oosterbos Emmen	2018

Wat gaan we doen in 2017?

1. Zie actiepunt 4.7.1.
2. Uitvoeren van het inrichtingsplan Geelbroek.
3. Geen actie voorzien.

7. Natura 2000 (5.7)

Acties	Gereed
1. Uitvoering revitalisering rietoevers Zuidlaardermeer (zie KRW maatregel)	2021

2. Uitvoering van beekboderverhoging Loonediep/Taarlose diep, deel van Zeegserloopje en Anloërdiepje (zie KRW maatregel)	2021
3. Onderzoek samen met provincie naar eventuele beekboderverhoging in overige beeklopen Drentsche Aa	2017

Wat gaan we doen in 2017?

1. We stellen een inrichtingsplan/maatregelplan op waarin de Natura 2000-maatregelen zoveel mogelijk in synergie met opgaven voor KRW, Natuurnetwerk, Bodemdalingsmaatregelen en recreatiesector worden opgenomen.
2. We gaan een pilot project uitvoeren in delen van Loonediep/Taarlosediep, Zeegserloopje en Anloërdiepje om meer ervaring op te doen met beekboderverhoging en de effecten daarvan zowel op het beekmilieu als op de omgeving.
3. Afronding van de Inrichtingsvisie beekdal Drentsche Aa.

8. Grondwater (5.8)

Actie	Gereed
1. Samen met provincies een nota grondwaterbeheer opstellen met daarin: <ul style="list-style-type: none"> - beschrijving van de visie (doelen/ambities) op het beheer van het grondwater-systeem - afspraken met provincies over samenwerking - inventarisatie van problemen die op korte termijn moeten worden aangepakt - concrete acties om die problemen op te lossen 	2018

Wat gaan we doen in 2017?

1. In 2017 starten we het overleg met de Provincies hierover.

9. Onderhoud watergangen en vaarwegen (5.10)

Actie	Gereed
1. Toetsing/herziening status van watergangen en schouwsloten	2018

Wat gaan we doen in 2017?

1. In 2017 inventariseren we het aantal kilometers watergang die niet aan het vastgestelde criterium hoofdwatergang of schouwslot voldoet.

Programma schoon en ecologisch gezond water

Beleidsdoel

We zorgen voor schoon en ecologisch gezond water, waarin systeemspecifieke dieren en planten voorkomen.

De zorg voor ecologisch gezond water omvat een grote diversiteit aan watertypen. Dit zijn allereerst de grotere beken, kanalen en meren, waarvoor binnen de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen en maatregelen zijn opgesteld. Daarnaast betreft dit zwemwater en ook het stelsel van kleinere watergangen voor de aan- en afvoer van water. Wij geven als waterschap advies aan gemeenten over stedelijke wateren en we adviseren de provincie over de zwemwaterkwaliteit. Voor ecologisch gezonde wateren zijn vooral de hydromorfologische inrichting en de fysisch-chemische samenstelling van het water van belang. Wij zorgen voor de zuivering van rioolwater. De kwaliteit van het gezuiverde water, dat op oppervlaktewater wordt geloosd, voldoet aan de wettelijke normen.

Ambitie voor 2021

In 2021 zijn de inrichtingsmaatregelen voor de KRW voor 80% gereed. We zien een duidelijke verbetering van de waterkwaliteit, de gewasbeschermingsmiddelen laten alleen nog incidentele overschrijdingen zien, de zwemwateren hebben een goede bacteriologische kwaliteit, de zuiveringen dragen bij aan het behalen van de waterkwaliteitsdoelen en op een aantal locaties leveren we indien dit economisch rendabel is energie of produceren we grondstoffen.

Het programma schoon en ecologisch gezond water is in negentien onderwerpen opgedeeld. Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van schoon en ecologisch gezond water te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per onderwerp in deze meerjarenperiode genomen.

1. Kaderrichtlijn Water (6.1)

Acties	Gereed
1. Onderzoek naar afwenteling tussen waterlichamen	2017
2. Tussentijdse evaluatie toestand en doelbereik	2018
3. Status van het nieuwe Woldmeer (al dan niet KRW-lichaam beoordelen)	2018

Wat gaan we doen in 2017?

1. In 2017 gaan we metingen doen aan nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen bij onze inlaatpunten, zodat we beter in beeld hebben welke verontreiniging we van onze burens binnenkrijgen.
2. In 2017 presenteren we aan het algemeen bestuur een tussenstand voor de tussentijdse evaluatie doelbereik.
3. In 2017 voeren we (net als in 2016) metingen uit in het nieuwe Woldmeer om de nulstoestand voor het nieuwe waterlichaam te bepalen. Dit is nodig als we het Woldmeer in 2018-2019 als ontwerp KRW waterlichaam opvoeren.

2. Herstel van de beek (6.2)

Acties		Gereed
1. Westerwoldse Aa	15 km hermeandering	2018
2. Drentsche Aa	4 km hermeandering	2021
	3 stuks beekpeilverhoging	2021
3. Hunze	17 km hermeandering	2021

Wat gaan we doen in 2017?

1. De uitvoering van het (laatste) traject Renneborg-Ter Walslage zal in 2017 starten en tot in 2018 doorgaan.

2. Opstellen van een inrichtingsplan voor de hermeandering van het Witterdiep (1 km).

Het pilotproject voor beekboderverhoging in Loonerdiep/Taarlose diep, deel van het Zeegserloopje en het Anloërdiepje komt in uitvoering.

3. Projectgebied Tusschenwater is in uitvoering, 2,5 km herstel van de beek. Voor de gebieden Paardertangen (1,6 km) en De Branden (3,3 km) wordt het inrichtingsplan opgesteld.

3. Natuurvriendelijke oevers in kanalen (6.3)

Acties		Gereed
1. Aanleg natuurvriendelijke oevers (NVO):		2021
Kanalen Westerwolde (waarvan 3,5 km gereed)	12 km	
Kanalen Fiemel	3,4 km	
Kanalen Oldambt (waarvan in 2015 5 km gereed)	7,5 km	
Kanalen Duurswold	2,7 km	
Kanalen Hunze/Veenkoloniën	8 km	
Noord-Willemskanaal	3 km	

Wat gaan we doen in 2017?

1. Binnen het project "Evaluatie KRW doelbereik" wordt ook gekeken naar de effectiviteit van de natuurvriendelijke oevers.

Kanalen Westerwolde:

- Uitwerking NVO (ca. 2 km) in combinatie met inrichting de ecologische verbindingzone Brualerschloot (Dld.) over de Lethe naar het B.L. Tijdenskanaal (met subsidie EU Interreg VA en/of NNN Rafelranden).
- Opstellen realisatieplan voor het gehele beheersgebied (locatie kansen).

Kanalen Duurswold:

- Opstellen inrichtingsplan voor Natuurvriendelijke oever langs het Afwateringskanaal Duurswold Noord bij Tjuchem als meekoppelkans voor het kadetraject Steendam Tjuchem.

Kanalen Fiemel:

- In 2016 is begonnen met de aanleg van 3,4 km. De werkzaamheden ronden we dit jaar af. De totale KRW opgave is dan gerealiseerd.

Voor de overige waterlichamen zijn in 2017 geen acties voorzien.

4. Herstel van meren (6.4)

Acties	Gereed
1. Opstellen herstelplan Hondshalstermeer	2018
2. Opstellen inrichtingsplan Zuidlaardermeer	2018

Wat gaan we doen in 2017?

1. In 2016 realiseren we eerst enkele proefvakken op het Hondshalstermeer, waarin de mogelijkheden voor groei en ontwikkeling van watervegetatie kan worden onderzocht. Vanwege het broedseizoen worden deze vakken aan het eind van de zomer gerealiseerd en één jaar gemonitord.

In 2017 wordt, mede op basis van de conclusies van dit onderzoek, begonnen met het opstellen van een herstelplan.

2. In 2017 wordt een inrichtingsplan/maatregelplan opgesteld waarin de KRW-maatregelen zoveel mogelijk in synergie met opgaven voor Natuurnetwerk, Natura 2000, Bodemdalingsmaatregelen en recreatiesector worden opgenomen.

5. Vismigratie (6.5)

Acties	Gereed
Realisering vispassages:	
1. Westerwolde 8 vispassages	2018
2. Drentsche Aa 2 vispassages	2021
3. Hunze 7 vispassages	2021

Wat gaan we doen in 2017?

1. Deze passages kunnen we realiseren binnen de uitvoering van het traject Renneborg-Ter Walslage (NNN Westerwolde/Ruiten Aa).

2. Geen acties gepland in 2017.

3. Bij het opstellen van de inrichtingsplannen voor de gebieden Paardetangen en De Branden worden vier vismigratieknelpunten meegenomen.

6. Nutriënten (6.6)

Acties	Gereed
1. Bepalen maatregelen reductie fosfaat-nalevering uit de bodem in Drentsche Aa en Hunze	2017
2. Bepalen van noodzaak eventuele verdere fosfaatreductie in kanaal Fiemel	2017

Wat gaan we doen in 2017?

1. Dit onderzoek vindt plaats in het kader van het project Top Soil. Dit project gaat in 2017 van start. Resultaten van dit project worden pas in 2019 verwacht.

2. In 2017 gaan we door met het meten van fosfaat in het grondwater rondom kanaal Fiemel. We verwachten geen extra maatregelen. We zijn vooral bezig met de onderbouwing van het aanpassen van de fosfaatsnorm, dat wil zeggen het aantonen van natuurlijke fosfaatrijke kwel.

7. Gewasbeschermingsmiddelen (6.8)

Acties	Gereed
1. Monitoring gewasbeschermingsmiddelen (GBM) op KRW-meetpunten	2021
2. Maatregelen in Glastuinbouwgebieden samen met LTO Glaskracht	2021
3. Waar mogelijk faciliteren we de aanleg van akkerranden	2021

Wat gaan we doen in 2017?

1. We meten ook in 2017 GBM op KRW meetpunten. We zorgen ervoor dat éénmalig alle GBM's van prioritair en specifiek verontreinigende stoffen gemeten worden.
2. Opstellen en het starten van een uitvoeringsprogramma voor de uitvoering van de benoemde maatregelen. Dit alles in samenspraak en samenwerking met alle actoren.
3. Projecten zijn mogelijk via de POP3 / DAW (Deltaplan Agrarisch Waterbeheer) – initiatieven. Dergelijke initiatieven moeten van derden komen.

8. Verzilting (6.10)

Acties	Gereed
1. Bepalen eventuele aanpassing meetlocatie of norm bij overschrijdingen	2018
2. Bepalen effect vermindering van doorspoeling op zoutgehalte en ecologie	2021

Wat gaan we doen in 2017?

1. Een aantal meetlocaties is aangepast. We kijken tot 2018 of deze nieuwe locaties wel aan de gestelde doelen voldoen (en daarmee dus het waterlichaam waarvoor deze meetpunten representatief zijn), mocht dat niet het geval zijn dan kan het zijn dat we overgaan op aanpassing van de doelen of aanvullende maatregelen moeten nemen.
2. Het onderzoek naar het effect op de ecologie is afgerond. In 2017 en de jaren daarna stoppen we met het doorspoelen. Het effect daarvan op het zoutgehalte meten we. Dat onderzoek neemt 2 à 3 jaar in beslag.

9. Vergunningverlening, toezicht en handhaving (6.11)

Actie	Gereed
1. Actualiseren beleidsnota vergunningverlening en handhaving op basis van nieuwe Omgevingswet	2019

Wat gaan we doen in 2017?

1. We bereiden ons voor op de ontwikkelingen rondom de invoering van de omgevingswet. De invoering is nu voorzien begin 2019. In 2017 stellen we een plan van aanpak op. Hierin brengen we de ontwikkelingen en mogelijke nieuwe werkwijzen in beeld. In dit plan van aanpak zal ook aangegeven worden hoe de beleidsnota vergunningverlening en handhaving zal worden opgesteld. De implementatie is gepland voor 2018.

10. Zuiveren (6.13)

Actie	Gereed
1. Opheffen van de rwzi Scheve Klap en aansluiten op de rwzi Delfzijl	2020

2. Doorvertaling van landelijk beleid naar mogelijke maatregelen terugdringing emissie van microverontreinigingen	2020 ⁸
3. Verdere ontwikkeling van de rwzi als grondstoffenfabriek voor fosfaat en stikstof	2021
4. Optimaliseren van de energieproductiemix (elektriciteit / gas) bij de rwzi's	2021

Wat gaan we doen in 2017?

1. Voor de RWZI Scheve Klap zullen de toepasbaarheid van innovatieve oplossingen worden bekeken op haalbaarheid. Hierbij valt te denken aan mogelijkheden zoals: het concept van living machine, forward osmose en het toepassen van een bufferzak.
2. Aan de hand van de hotspot analyse van de medicijnresten die eind 2016 is gemaakt, zal in 2017 een plan worden opgesteld voor het vervolg. Hier zullen de landelijke ontwikkelingen in mee worden genomen.
3. De in 2016 behandelde slibstrategie wordt uitgewerkt naar concrete stappen die worden voorgelegd aan het bestuur. Nadat de herrijkte Zuiveringsstrategie is vastgesteld door het bestuur zal een uitvoeringsplan worden opgesteld.
4. Na oplevering van de vernieuwde Biogasinstallatie zal de optimale energieproductiemix ingeregeld worden. Naast de technische mogelijkheden van de installatie zal ook ingezet worden op de andere twee componenten van veilig werken: organisatie en gedrag.

11. Drinkwateronttrekkingsgebied (6.16)

Actie	Gereed
1. Uitvoeren afgesproken maatregelen uit Uitvoeringsprogramma oppervlaktewateronttrekkingen Drentsche Aa	2021

Wat gaan we doen in 2017?

1. De maatregelen genoemd in het Uitvoeringsprogramma zijn vertaald in tien concrete projecten. Deze projecten worden uitgewerkt in een Programmaplan en in 2016 wordt een start gemaakt met de uitvoering van deze tien projecten. De uitvoering van het uitvoeringsprogramma loopt vanaf 2016 tot en met 2021. Jaarlijks rapporteren wij aan het bestuur over de voortgang.

12. Zwemwater (6.17)

Actie	Gereed
1. Bepalen maatregelen ter verbetering van bacteriologische waterkwaliteit	2021
2. Uitbreiden monitoring zwemwateren met blauwalgen	
3. Ondersteunen onderzoek zwemwater / blauwalgenproblematiek	

Wat gaan we doen in 2017?

1. Is regulier werk, geen bijzondere acties.
2. We gaan fytoplanktononderzoek uitvoeren in zwemwateren met structurele blauwalgproblematiek.
3. Is regulier werk, geen bijzondere acties.

⁸ Was oorspronkelijk 2017. Het wachten is op het ontwikkelen van landelijk beleid.

13. Overige wateren inclusief stedelijk water (6.18)

Acties	Gereed
1. Samen met gemeenten vaststellen voor welke stedelijke wateren een streefbeeld en maatregelenpakket wordt opgesteld	2018 ⁹
2. Samen met provincies vaststellen aanpak specifieke wateren met hoge ecologische waarde	2017

Wat gaan we doen in 2017?

1. Geen concrete acties in 2017.
2. Deze actie wordt in 2017 afgerond, waarna een meetprogramma voor deze wateren wordt opgesteld.

15. Waterketen (6.19)

Acties	Gereed
1. Opstelling integrale afvalwaterbeleidsplannen	2019
2. Invoering integraal meet- en monitoringssysteem	2019

Wat gaan we doen in 2017?

1. De afvalwaterbeleidsplannen voor de clusters DAL (Delfzijl, Appingedam en Loppersum), en Groningen Oost zijn vastgesteld en in uitvoering. In 2017 wordt het afvalwaterbeleidsplan voor Groningen Centraal opgesteld.
In 2018 worden de afvalwaterplannen voor de clusters "Kop van Drenthe" en "Groningen-Haren-Ten Boer" opgesteld.
2. In 2017 zal worden gekeken hoe gezamenlijk met de maatschappelijke partners invulling gegeven kan worden aan een integraal meet- en monitoringssysteem. De waterschappen H&A en NZV hebben ervaring met een dergelijk systeem.

---

⁹ Datum gereed was 2017

Programma water en ruimtelijke ordening

Beleidsdoel

We zorgen voor een optimale afstemming tussen water en ruimtelijke ordening en borgen daarbij dat water een meesturende rol heeft in de ruimtelijke ordening.

Ruimtelijke ordening en waterbeheer hebben grote invloed op elkaar. Vroeger moest het water zich aanpassen aan de eisen van de ruimtelijke ordening en de diverse gebruiksfuncties zo goed mogelijk faciliteren. Recente waterproblemen toonden aan dat we wateropgaven niet meer alleen met technische ingrepen kunnen oplossen, maar dat we meer en meer van natuurlijke processen gebruik moeten maken. Dat vraagt echter om ruimte. Bovendien is het onverstandig om zonder meer ruimtelijke bestemmingen te plannen, die op het gebied van waterbeheer niet toekomstbestendig zijn en op een later tijdstip tot extra maatschappelijke ingrepen en kosten leiden. Daarnaast biedt de combinatie met water kansen voor andere maatschappelijke domeinen, bijvoorbeeld recreatie en toerisme. Kortom, water stelt eisen en beperkingen aan de ruimtelijke inrichting, maar biedt aan de andere kant ook mogelijkheden. Om dat bij de ontwikkeling van ruimtelijke visies en plannen goed tot zijn recht te laten komen, is een vroegtijdige, meedenkende en toetsende benadering vanuit het waterschap en samenwerking met provincie en gemeente essentieel. Door de OESO is onlangs een rapport over het waterbeheer in Nederland uitgebracht waarbij ook gewezen is op versterking van de relaties tussen water, landgebruik en ruimtelijke ordening (o.a. integrale gebiedsgerichte aanpak). De door de OESO gesignaleerde versterking van de relaties tussen water, ruimtelijke ordening en landgebruik onderschrijven wij en daar willen we in de praktijk ook naar handelen.

Ambitie voor 2021

In 2021 zijn we vroegtijdig betrokken bij alle ruimtelijke ontwikkelingen en keuzen die relevant voor ons zijn. Klimaatbestendigheid en waterveiligheid zijn volwaardig ingebed in alle ruimtelijke visies en plannen die ons beheergebied raken. Tevens is er samen met de provincies bepaald in welke situaties we het principe van functie volgt peil hanteren in plaats van peil volgt functie.

Het programma water en ruimtelijke ordening is in twee onderwerpen opgedeeld. Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van water en ruimtelijke ordening te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per onderwerp in deze meerjarenperiode genomen.

1. Prominentere rol voor water (7.1)

Acties	Gereed
1. Samen met gemeenten en provincie uitwerken beleid voor ruimtelijke adaptatie conform afspraken uit Deltaprogramma	2020
2. Intensivering van ons relatiebeheer met provincies en gemeenten om een vroegtijdige, kansen scheppende en optimale afstemming tussen water en r.o.-functies te realiseren	2021

Wat gaan we doen in 2017?

1. In 2017 zal het gesprek met gemeenten en provincies gevoerd worden, om te komen tot een gezamenlijke aanpak. We zullen hierbij ook kijken naar de ervaringen in andere delen van het land en we bouwen voort op de gesprekken die er in 2016 al zijn gevoerd.
2. In 2017 gaan we verder met het overleg met de gemeenten over stedelijk water.

2. Houdbaarheid "peil volgt functie" (7.2)

Actie	Gereed
1. Samen met de provincies werken we een strategie uit rond de discussie 'peil volgt functie – functie volgt peil'	2017 ¹⁰

Wat gaan we doen in 2017?

1. Dit punt vullen we verder in via het gebiedsproces Valthermond. Zie verder opgave 5.2 Wateroverlast door veenoxidatie.

---

¹⁰ Was oorspronkelijk 2016.

Kosten per programma op kostensoort
(bedragen x € 1.000)

	Begroting 2017	Begroting 2016
Veiligheid		
Kapitaallasten	4.812	4.260
Personeelslasten	1.562	1.518
Overige lasten/baten	5.090	5.047
Totaal	11.464	10.825
Watersystemen		
Kapitaallasten	15.950	16.635
Personeelslasten	13.714	13.197
Overige lasten/baten	25.758	26.980
Totaal	55.422	56.812
Organisatie		
Kapitaallasten	1.175	1.124
Personeelslasten	10.138	9.902
Overige lasten/baten	11.081	11.185
	22.394	22.211
waarvan doorberekend*	5.368	5.303
Totaal	17.026	16.908
	83.912	84.545

*Via de uurtarieven van medewerkers wordt een deel van de kosten van dit programma (huisvesting en automatisering) doorberekend aan de programma's veiligheid en watersystemen. Om een dubbel telling te voorkomen worden deze kosten op dit programma in mindering gebracht.

Investeringsuitgaven per programma

	Begroting 2017	Begroting 2016
Veiligheid	6.471.000	12.924.000
Watersystemen	11.146.000	7.734.000
<i>Waarvan voor zuiveringsbeheer:</i>	1.031.000	1.224.000
Organisatie	2.510.000	855.000
Totaal	20.127.000	21.513.000

HOOFDSTUK 3. Beschouwingen bij de begroting 2017

Hoofdstuk 3 van de begroting is onderverdeeld in een aantal paragrafen. Een aantal hiervan is voorgeschreven in het Waterschapsbesluit. De volgende onderwerpen worden behandeld.

- A. Ontwikkelingen sinds het vorige begrotingsjaar
- B. Uitgangspunten en normen
- C. Uitkomst van de begroting 2017
- D. Waterschapsbelastingen
- E. Kostentoerekening
- F. Weerstandsvermogen
- G. Investeringsprogramma
- H. Financiering (treasuryparagraaf)
- I. Risicoparagraaf
- J. Verbonden partijen
- K. Bedrijfsvoering
- L. EMU-saldo

A. Ontwikkelingen sinds het vorige begrotingsjaar

Het beleid van het waterschap wordt gevormd door externe en interne kaders en ontwikkelingen. In hoofdstuk 2, het programmaplan, worden vooral externe kaders benoemd (onder andere KRW) en door vertaald naar de beleidsdoelstellingen van het waterschap. Het programmaplan 2017 is gebaseerd op het beheerprogramma 2016-2021. De opbouw is hiervan afgeleid. Het coalitieakkoord is ook een intern kader. Financieel vormt de meerjarenraming 2017 – 2020 (AB 6 juli 2016) een belangrijk kader. De economische situatie van Nederland is ook van belang voor het opstellen van de begroting.

De volgende ontwikkelingen kunnen hier genoemd worden.

De economie in Nederland

In de Macro Economische Verkenning (MEV) 2017 van het Centraal Planbureau wordt voor 2017 een economische groei verwacht van 1,7%. Het vierde jaar van economische groei op rij. De verwachting is dat het EMU-saldo daalt naar -0,5%. Ook de werkloosheid zal volgend jaar licht verder kunnen dalen. De inflatie bedraagt naar verwachting 0,6% in 2017.

De verwachting is dat een lager EMU-saldo ook betekent dat de decentrale overheden – als collectief – eveneens in de toekomst een lager EMU saldo moeten nastreven. Voor 2016 is het aandeel van de decentrale overheden verlaagd naar -0,4%. Een verdere verlaging van het aandeel van de decentrale overheden wordt niet uitgesloten. De onderhandeling tussen de decentrale koepelorganisaties over het aandeel voor 2017 in het EMU-saldo zijn nog niet afgerond.

De meerjarenraming 2017 - 2020

Afgelopen voorjaar is door uw algemeen bestuur de meerjarenraming 2017 – 2020 vastgesteld. Deze meerjarenraming ging uit van een gemiddelde lastenstijging van 0,4% per jaar. Voor de taak watersysteembeheer stijgen de lasten tot en met 2020 met 2,0% per jaar. Voor de taak zuiveringsbeheer dalen de lasten gemiddeld met 1,3% per jaar. Deze “scheve” lastenontwikkeling komt doordat we veel opgaven en dus kosten in het watersysteembeheer (KRW, veiligheid) hebben. Bij het zuiveringsbeheer hebben we minder opgaven.

In deze begroting is het uitgangspunt van deze "scheve" lastenontwikkeling toegepast.

VPB-plicht vanaf 2016

Per 1 januari 2016 zijn overheidsondernemingen vpb-plichtig. Dit betekent dat over de fiscale winst belasting moet worden afgedragen; 20% bij een winst tot € 200.000,-, 25% bij elke hogere winst. Doel van de vpb-plicht is het gelijkstellen van de fiscale behandeling van bedrijven en overheidsbedrijven. De wet die deze verplichting moet regelen is intussen van kracht en is per 1 januari ingegaan. De Unie zet zich sinds het najaar van 2014 voor en namens de waterschappen in om het implementatietraject van de per 1 januari 2016 van toepassing zijnde vpb-plicht zo goed en eenvoudig mogelijk te laten verlopen en zo veel mogelijk de administratieve en financiële gevolgen te beperken. Binnen het implementatietraject is voor de Unie onverwacht een verschil van mening tussen Unie en de Belastingdienst ontstaan over de fiscale kwalificatie van belastingopbrengsten. Op 13 juni 2016 heeft de Belastingdienst schriftelijk laten weten een zienswijze van de Unie daarover niet te volgen. De zienswijze van de Unie houdt kort samengevat in dat belastingopbrengsten niet tot de fiscale opbrengsten gerekend kunnen worden en derhalve niet meetellen voor de beoordeling of sprake is van een onderneming (winstoogmerktoets) en ook niet voor de bepaling van de belastbare winst. Voor het standpunt zijn aanwijzingen te vinden in de parlementaire geschiedenis. De Belastingdienst is van mening dat ons standpunt onjuist is en niet in lijn met doel en strekking van de wet. De Belastingdienst heeft ter ondersteuning van haar standpunt jurisprudentie aangedragen en een passage uit de parlementaire behandeling. Het door de Belastingdienst ingenomen standpunt heeft verstrekende administratieve en financiële gevolgen voor de waterschappen en is van directe invloed op het implementatietraject van de vpb-plicht. De huidige opstelling van de Belastingdienst betekent voor veel waterschappen dat zij reeds gemaakte keuzes anders moeten maken en moeten motiveren. Dit vraagt opnieuw personele inzet van en mogelijk juridische advisering bij de waterschappen. Tegelijkertijd roept de opstelling van de Belastingdienst tal van vragen op over de implementatie en brengt het onzekerheid ten aanzien van (de financiering van) investeringen met zich mee. Dit kan onder meer een rem betekenen op de, in het kader van Bestuursakkoord water en het Energieakkoord, gemaakte afspraken.

Omgevingswet

Het doel van de omgevingswet is het bundelen van heel veel wetten en een één loket functie voor de burger. De omgevingswet is pas begin 2019 van kracht. De voorbereiding is al in 2016 gestart. In 2017 gaan we hiermee verder.

Dit betekent o.a. een oriëntatie op mogelijke gevolgen voor de organisatie en werkwijzen van de implementatie. Dus een nadere afstemming op processen, organisatie en relevante bedrijfsvoering onderdelen: informatisering, organisatieontwikkeling/HRM, communicatie, juridische zaken en financiën.

Pijler 1 gelden

Door de provincie Drenthe is een regionale subsidieregeling opgesteld. Hieruit kunnen maatregelen uit het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) gesubsidieerd worden. Deze subsidieregeling vult zich als wij KRW projecten (onderdeel van het beheerprogramma 2016 – 2021) indienen en daarvoor POP3 subsidie krijgen. Een bedrag ter grootte van 1/3e deel van de subsidie gaat in deze regionale regeling. Deze methode is voor ons budgetneutraal. Door de ontvangen subsidie besparen wij op de kosten voor het uitvoeren van KRW maatregelen. Een deel van deze besparing gebruiken wij voor de regionale regeling.

B. Uitgangspunten en normen

De basis voor het opstellen van deze begroting is de "meerjarenraming 2017 - 2020" waarmee u op 6 juli 2016 heeft ingestemd.

De volgende algemene uitgangspunten zijn voor de begroting 2017 toegepast.

Personeelslasten

Formatie

De formatie is in deze begroting gelijk aan de formatie van de afgelopen jaren. De formatie is gehandhaafd op 317,5.

Loonkosten

In de begroting 2017 stijgen de loonkosten met 2,5% ten opzichte van de begroting 2016. Dit is gelijk aan de verwachte stijging bij de MJR.

De enige onzekerheid blijft de pensioenpremie. De "dekkingsgraad" is nog steeds ver onder de 105%. Het korten van de pensioenen in 2017 komt zelfs in beeld. Het ABP heeft een herstelplan ingediend. De gevolgen daarvan zijn nog niet bekend.

Prijzen

In de begroting 2017 is rekening gehouden met 1% prijsstijging (inflatie). De budgetten zijn met dit percentage verhoogd. Het CPB heeft de verwachte inflatie voor 2017 (MEV 2017) verlaagd van 1% naar 0,6%.

Bij specifieke onderdelen zoals zuiveren over de grens en Hefpunt gaan we uit van de begrotingen van betreffende partijen. Onze invloed hierop is beperkt. Op deze onderdelen passen we de algemene inflatiecorrectie niet toe. Voor de raming van de energiekosten nemen we eveneens geen inflatiecorrectie mee. Hier gaan we uit van contractprijzen.

Kapitaallasten

De kapitaallasten zoals berekend in de begroting 2017 zijn gebaseerd op een investeringsvolume van € 15 miljoen. Het renteomslagpercentage voor 2017 is berekend op 2,96%.

In bijlage 1 is de voor 2017 geplande werkvoorraad investeringen opgenomen.

Onvoorzien

In ons financieel statuut is geregeld dat de hoogte van de stelpost onvoorzien per taak is gekoppeld aan de omzet van die taak. De raming voor onvoorzien per taak bedraagt thans 0,25% van de omzet. Vanaf 2016 hebben wij de post onvoorzien verlaagd. In de voorjaarsrapportage 2016 hebben wij aangegeven de post onvoorzien te halveren en zo € 100.000,- per jaar op de begroting te besparen. Deze besparing droeg bij aan het realiseren van onze opgave uit het coalitieakkoord om jaarlijks € 0,5 miljoen te besparen op de kosten.

Voor de taak watersysteembeheer bedraagt de raming voor onvoorzien € 55.000,- en voor de taak zuiveringsbeheer € 52.000,-.

Jaarrekening 2015, voorjaarsrapportage 2016 en najaarsrapportage 2016

De eventuele structurele effecten van deze rapportages zijn in deze begroting verwerkt.

C. Uitkomst van de begroting 2017

Deze begroting is gebaseerd op de op 6 juli 2016 vastgestelde MJR 2017 – 2020. De uitkomst wijkt af van de verwachte uitkomst voor 2017.

UITKOMST BEGROTING 2017 (bedragen x € 1 miljoen)

	Begroting 2017
Jaarschijf 2017 volgens de MJR 2017 – 2020 (excl. aanwending algemene reserves)	86,4
BEGROTING 2017 (excl. aanwending reserves)	85,9

Ten opzichte van de verwachte uitkomst vallen de lasten € 0,5 miljoen lager uit. In grote lijnen is dit verschil als volgt te verklaren:

- hogere leasekosten € 172.000,-
- lagere kapitaallasten € 460.000,-
- lagere kosten zuiveren over de grens € 341.000,-
- eenmalige kosten karteren veendikte € 200.000,-
- overige afwijkingen € 70.000,-

Bij het vervangen van onderhoudsvoertuigen gaan we over tot lease. De te vervangen voertuigen zijn afgeschreven. Tegenover de extra leasekosten staan daarom geen lagere kapitaallasten. Wel zijn de overige kosten, zoals onderhoud en verzekeringspremies, verlaagd.

De kapitaallasten zijn lager dan verwacht door de (nog steeds) zeer lage rente en lagere afschrijvingslasten.

Periodiek passen we de kostenverdeling tussen ons waterschap en Noorderzijlvest met betrekking tot grensoverschrijdend afvalwater aan.

Ten opzichte van de begroting 2016 zijn de lasten gestegen met € 0,3 miljoen. Voor een gedetailleerdere toelichting op de verschillen met de begroting 2016 verwijzen wij u naar hoofdstuk 4.

D. Waterschapsbelastingen

Het belastingstelsel voor waterschappen bestaat uit drie heffingen: de watersysteemheffing, de zuiveringsheffing (heffing op indirecte lozingen) en de verontreinigingsheffing (heffing op directe lozingen). De watersysteemheffing heeft betrekking op de zorg voor de waterkering, de waterkwantiteit en de (passieve) waterkwaliteit waarbij de kosten worden toegedeeld op basis van waardeverhouding. Binnen de watersysteemheffing zijn vier belastingcategorieën: Ingezetenen, Gebouwd, Ongebouwd (niet zijnde natuur) en Natuur. Voor buitendijks gelegen gebouwde en ongebouwde objecten (niet zijnde natuur) wordt de maximale tariefdifferentiatie (tariefverlaging van 75%) toegepast. Vanaf 2013 wordt eveneens een differentiatie (+ 100%) voor openbare verharde wegen toegepast. Het tarief voor verontreinigingsheffing is gelijk aan het tarief voor zuiveringsheffing.

In het voorjaar van 2016 heeft de Commissie Aanpassing Belastingstelsel Waterschappen (CAB) een eerste rapport uitgebracht. U bent daarover in de AB vergadering van 6 juli geïnformeerd. In het eerste half jaar van 2017 zal de CAB haar eindrapport uitbrengen. Via de ledenvergadering van de Unie wordt het rapport aan de minister van IM aangeboden. Een eventuele aanpassing van het belastingstelsel valt naar verwachting niet op korte termijn te verwachten.

Per taak kan het volgende beeld worden gegeven ten aanzien van de te ontvangen belastingopbrengsten en hiervoor in rekening te brengen belastingtarieven. De belastingtarieven voor de watersysteemheffing zijn gebaseerd op de kostentoedeling watersysteemheffing 2014.

WATERSYSTEEMHEFFING

Begroting 2017 watersysteemheffing

(bedragen x € 1.000)

	begroting 2017	begroting 2016
Netto kosten	45.868	44.364
Bedrag voor onvoorzien	56	108
Kosten kwijtschelding	732	727
Algemene opbrengsten (bespaarde rente)	-753	-736
Stelpost besparing	0	-135
Onttrekking bestemmingsreserves	-1.112	-1.166
Saldo: te ontvangen via belastingheffing	44.791	43.162
Inzet algemene reserve	-1.972	-1.200
Te ontvangen belastingopbrengst	42.819	41.962

De inzet van de algemene reserve zorgt voor een lagere werkelijk te ontvangen belastingopbrengst. Deze belastingopbrengst is 2% hoger. Zoals ook in de MJR aangegeven. Met de door Hefpunt beschikbaar gestelde gegevens voor de grondslagen van belastingheffing kunnen de volgende tarieven worden berekend.

Tarieven 2017	begroting 2017	begroting 2016	Stijging in %
ingezetenen	71,17	69,82	1,9%
gebouwd (basis)	0,05277%	0,05286%	-0,2%
gebouwd (buitendijks)	0,01538%	0,01524%	0,9%
ongebouwd (basis)	56,28	55,63	1,2%
ongebouwd (buitendijks)	14,75	14,53	1,5%
ongebouwd (wegen)	111,65	110,43	1,1%
natuur	3,33	3,08	8,1%
verontreinigingsheffing	75,93	78,19	-2,9%

Toelichting:

De invloed van de ontwikkeling van de heffingseenheden zorgt voor een verschillend stijgingspercentage van de tarieven. Hierdoor ontstaan afwijkingen ten opzichte van de algemene lastenstijging van 2%.

Daarnaast speelt de opbrengst verontreinigingsheffing hier een rol. De kosten voor de taak watersysteembeheer worden namelijk niet alleen gedekt door de verschillende watersysteemheffingen. Ook de verontreinigingsheffing wordt gebruikt – zij het maar voor ongeveer 1% - om de kosten van deze taak te dekken.

Een lagere verontreinigingsheffing betekent automatisch een hogere watersysteemheffing. Alle categorieën van de watersysteemheffing betalen hieraan mee.

Het tarief voor ingezetenen wijkt af doordat het aantal ingezetenen is toegenomen. Het tarief voor gebouwd daalt. Voor 2017 is rekening gehouden met een stijging van de WOZ-waarden in 2017 van 1,5%. Als de WOZ-waarde stijgt, daalt het tarief.

Het tarief voor natuur is sterker gestegen dan 2% door een afname van het aantal hectares natuur. Het aantal hectares natuur is onder andere gedaald door de kap van 1400 ha. productiebos. Productiebos valt onder de definitie van natuur. De afname van natuurhectares betekent een toename van het aantal hectares ongebouwd. Wat een lagere tariefstijging van ongebouwd tot gevolg heeft.

ZUIVERINGSHEFFING

Begroting 2017 zuiveringsheffing

(bedragen x € 1.000)

	begroting 2017	begroting 2016
Netto kosten	39.432	40.833
Bedrag voor onvoorzien	51	106
Kosten kwijtschelding	1.633	1.618
Algemene opbrengsten (bespaarde rente)	-23	30
Stelpost besparing	0	-195
Saldo: te ontvangen via belastingheffing	41.093	42.392
Inzet algemene reserve	0	192
Te ontvangen belastingopbrengst	41.093	42.584

De te ontvangen belastingopbrengst daalt met 3,5% ten opzichte van 2016. In de MJR 2017 – 2020 gingen we nog uit van een lagere belastingopbrengst (en een lager tarief) van 1,9%.

Het tarief daalt minder dan 3,5%. Dit komt doordat het aantal vervuilingseenheden daalt. Dat komt vooral omdat vanaf 2017 Hefpunt automatisch ontheffing verleend als mensen buiten het gebied van Hunze en Aa's gaan wonen. De heffingsplicht vervalt dan. Tot en met dit jaar moeten belastingplichtigen zelf vragen om ontheffing, niet iedereen doet dat.

Tarief 2017	begroting 2017	begroting 2016	Stijging in %
Zuiveringsheffing	75,93	78,19	-2,9%

Samenvattend tarievenoverzicht 2017

Door middel van een afzonderlijk tarievenbesluit (aanpassing belastingverordeningen) zullen wij u voorstellen de tarieven voor 2017 vast te stellen.

Tarievenoverzicht

Categorie	Tarief 2017 (Begroting)	Belastingopbrengst 2017	Belastingopbrengst 2016
Ingezetenen	€ 71,17	€ 12.700.591	€ 12.431.508
Gebouwd (basis)	0,05277%	€ 21.034.503	€ 20.593.198
Gebouwd (buitendijks)	0,01538%	€ 4.512	€ 4.420
Ongebouwd (basis)	€ 56,28	€ 7.616.390	€ 7.421.244
Ongebouwd (buitendijks)	€ 14,75	€ 2.434	€ 2.543
Ongebouwd (wegen)*	€ 111,65	€ 1.005.972	€ 1.049.115
Natuur	€ 3,33	€ 112.627	€ 107.777
Verontreinigingsheffing	€ 75,93	€ 341.712	€ 351.882
Zuiveringsheffing	€ 75,93	€ 41.092.818	€ 42.583.622
Totaal belastingopbrengst		€ 83.911.559	€ 84.545.309

* Doordat vanaf 2013 twee tariefdifferentiaties worden toegepast, is het mogelijk dat beide tegelijkertijd kunnen worden toegepast bij buitendijks gelegen wegen. Hiervoor geldt dan een tarief van € 70,12.

Lastendruk

De belastingtarieven voor 2017 laten voor vijf voorbeeldbelastingbetalers de volgende lastenontwikkeling zien.

	Begroting 2017	Begroting 2016	Vershil
Gezin met huurwoning	€ 298,96	€ 304,39	-1,8%
Gezin met een eigen huis van € 253.750,-*	€ 432,86	€ 436,54	-0,8%
Gezin met 80 ha. bouwland, waarde gebouw € 406.000,-*	€ 5.015,61	€ 4.966,23	+1,0%
MKB bedrijf, waarde gebouw € 2,03 mln., 10 VE*	€ 1.830,53	€ 1.839,10	-0,5%
Industrieel bedrijf, waarde gebouw € 10,1 mln., 800 VE	€ 66.100,16	€ 67.838,-	-2,6%

* Voor een goede vergelijking wordt de WOZ waarde gecorrigeerd voor de verwachte waardevermindering. In deze vergelijking is uitgegaan van een WOZ-waarde van de eigen woning van € 250.000,- in 2016. In 2017 is de WOZ-waarde 1,5% hoger en schatten we in op € 253.750,-. Hetzelfde gebeurt naar rato bij het gezin met bouwland, het MKB- en het industrieel bedrijf.

De afwijking in de stijgingspercentages wordt vooral veroorzaakt doordat de verschillende tarieven door allerlei oorzaken (zie de toelichting op bladzijde 31) verschillende procentuele stijgingen kennen.

Het kwijtscheldingsbeleid

Op grond van de Invorderingswet kan aan belastingplichtigen die niet in staat zijn anders dan met buitengewoon bezwaar hun belastingaanslag geheel of gedeeltelijk te betalen, gehele of gedeeltelijke kwijtschelding worden verleend. Net als de meeste waterschappen heeft ook het algemeen bestuur van ons waterschap hiertoe besloten. Hierbij is de norm op 100% gesteld. Een norm van 100 procent houdt in dat in de regel kwijtschelding wordt verleend aan belastingplichtigen met een inkomen op of onder bijstandsniveau. Het aantal verzoeken ligt gemiddeld op ca. 13.000 stuks per jaar. Ongeveer

70% hiervan wordt gehonoreerd. In het Groninger gebied wordt bij het afhandelen van de kwijtscheldingsverzoeken in de meeste gevallen samengewerkt met de gemeenten. Kwijtschelding beperkt zich tot ingezetenen (de zuiveringsheffing voor woningen en de watersysteemheffing ingezetenen). Voor de watersysteemheffing gebouwd, ongebouwd en natuurterreinen is geen kwijtschelding mogelijk omdat het bezit van woningen, gebouwen, ongebouwd en natuurterreinen vermogen veronderstelt. In de bestuursvergadering van 12 oktober 2011 heeft u het besluit genomen kleine ondernemers voor hun privé belastingaanslag van het waterschap eveneens in de gelegenheid te stellen een verzoek tot kwijtschelding in te dienen. Het kwijtscheldingsbeleid is vastgelegd in de kwijtscheldingsregeling waterschap Hunze en Aa's 2012.

Noordelijk belastingkantoor

De oprichting van het Noordelijk Belastingkantoor gaat een volgende fase in. Dat betekent het vormen van één organisatie en het vinden van geschikte huisvesting. Ook kijken we naar het zo veel mogelijk stroomlijnen van uitvoerings- en beleidsregels. Daar zit immers een deel van het voordeel bij deze samenwerking. U moet hierbij bijvoorbeeld denken aan betaaltermijnen, automatische incasso en het kwijtscheldingsbeleid. Uiteindelijk zal het algemeen bestuur hierover besluiten moeten nemen. Dat zal waarschijnlijk gebeuren bij het aanbieden van de belastingverordeningen voor 2018. Dat is ook het beoogde jaar waarin het NBK van start gaat.

E. Kostentoe rekening

In artikel 4.2, lid 4 van het Waterschapsbesluit, is opgenomen dat de kostentoe rekening plaatsvindt op basis van objectieve, bedrijfseconomische criteria.

De totale begroting per taak bestaat uit de som van de directe kosten en opbrengsten en alle doorberekende kosten van de ondersteunende producten. De kosten van de producten bestaan uit directe en indirecte (netto) kosten. Alle kosten worden uiteindelijk toegerekend aan de taken watersysteembeheer en zuiveringsbeheer en worden gedekt door de belastingheffing over beide taken.

De begroting is ingedeeld in primaire producten en ondersteunende producten. De primaire producten zijn de producten die een directe bijdrage leveren aan de taken van het waterschap. Een voorbeeld hiervan is het product peilbeheer. De ondersteunende producten zijn de producten die de totstandkoming van de primaire producten ondersteunen. Een voorbeeld hiervan is huisvesting. De ondersteunende producten worden middels verdeelsleutels toegerekend aan de primaire producten. De primaire producten kunnen grotendeels rechtstreeks worden toegerekend aan één van de taken watersysteembeheer en zuiveringsbeheer. Een aantal producten is taakoverschrijdend en wordt verdeeld over beide taken. In de AB vergadering van 25 juni 2008 zijn de diverse verdeelsleutels vastgesteld. In de AB vergadering van 30 mei 2012 is ingestemd met een wijziging in deze verdeling. Hieronder volgt een overzicht van de toerekening van de beleidsproducten aan de twee taken watersysteembeheer en zuiveringsbeheer.

Beleidsproduct	Watersysteem- beheer	Zuiverings- Beheer	Totaal
- Planvorming	90%	10%	100%
- Aanleg en onderhoud van waterkeringen	100%		100%
- Inrichting en onderhoud van watersystemen	100%		100%
- Bouw en exploitatie zuiveringstechnische werken		100%	100%
- Inrichting en onderhoud vaarwegen en havens	100%		100%

- Vergunningverlening en handhaving keur	100%		100%
- Beheersing van lozingen			
Aanpak diffuse emissies derden	100%		100%
Handhaving watervergunningen en meldingen	75%	25%	100%
Rioleringsplannen en subsidies lozingen	50%	50%	100%
- Heffing en invordering	Specifiek per taak en het watersysteembeheer onderverdeeld naar belastingcategorie.		
- Bestuur en externe communicatie	50%	50%	100%
- Dekkingsmiddelen			
Dividend opbrengst NWB	50%	50%	100%
Overige posten	Specifiek per taak.		

Hieronder worden de verdeelsleutels van de ondersteunende producten weergegeven.

Ondersteunend product	Verdeelsleutel
- Management en organisatie Beleids en beheerinstrumenten Facilitaire zaken/interne faciliteiten	De verdeling van deze producten is op basis van de verhouding van de omzet van de primaire producten.
- Informatisering/informatiebeleid en automatisering	De verdeling is op basis van het aantal geautomatiseerde werkplekken per afdeling en wordt d.m.v. een opslag op het uurtarief van de afdelingen over de producten verdeeld.
- Informatisering/centrale (geo)grafische informatie	100% watersysteembeheer.
- Facilitaire zaken/huisvesting	De verdeling is op basis van de ingebruik zijnde m ² s van de afdelingen en wordt d.m.v. een opslag op het uurtarief van de afdelingen over de producten verdeeld.
- Bemonstering en analyse (Laboratorium)	De verdeling vindt plaats op basis van het aantal ILOW punten (Integraal Laboratorium Overleg Waterkwaliteitsbeheerders) over de primaire producten.

F. Weerstandsvermogen

De algemene reserves worden vooral gebruikt als algemeen weerstandsvermogen. Het hebben van voldoende eigen vermogen stelt ons in staat financiële tegenvallers zoals bijvoorbeeld beschreven in de risicoparagraaf op te kunnen vangen indien ze zich voordoen.

In ons Financieel Statuut is opgenomen dat onze algemene reserves een minimum- en een maximumomvang kennen. De minimale omvang is gelijk aan de op geld gewaardeerde risico's van de risicoparagraaf. De maximale omvang is 10% van de omvang per taak. Dit maximum is vastgesteld om te voorkomen dat reserves (maar) blijven groeien. Als de omvang van de algemene reserves

hoger is dan het maximum dan wordt dat "overschot" in vier gelijke delen teruggegeven aan de belastingbetalers door het verlagen van de tarieven.

Sinds 2011 hanteren wij als uitgangspunt dat de omvang van onze algemene reserves in de meerjarenperiode wordt teruggebracht tot het minimumniveau én dat het teruggeven van het overschot niet meer in vier gelijke delen hoeft te gebeuren.

Door de ruimte tussen het minimum en het maximum van de algemene reserves (het appeltje voor de dorst) in te zetten was het mogelijk de lastenstijging bij ons te verlagen. Bovendien was er zo meer manoeuvreerruimte om de lastenstijging per jaar af te vlakken. De algemene reserves hebben zo (ook) een egalisatiefunctie gekregen.

In de tabel hieronder zijn de meest actuele gegevens verwerkt. De reservepositie is voor 2017, na vaststelling van de najaarsrapportage 2016, als volgt te bepalen:

Taak	Stand per 1 januari 2017 (incl. NJR 2016)	Minimum omvang (basis: risico- inventarisatie)	Tekort (-) t.o.v. minimum Overschot (+)
Watersysteembeheer	8.993.000	1.145.000	+ 7.848.000
Zuiveringsbeheer	986.000	855.000	+ 131.000
Totalen	9.979.000	2.000.000	+ 7.979.000

Een totaaloverzicht van ons eigen vermogen vindt u in bijlage 2; de staat van reserves en voorzieningen 2017.

Omvang risico's

Op basis van de jaarlijkse actualisatie van de risico-inventarisatie is de minimale omvang van de reservepositie vastgesteld op afgerond € 2 miljoen.

Omvang reserves

Watersysteembeheer

In de MJR 2017 – 2020 is afgesproken het overschot tot aan de minimale omvang variabel in te zetten ten einde tariefschommelingen te voorkomen. Een stabiele lastenontwikkeling is het uitgangspunt. In de MJR is uitgesproken de lasten voor de watersysteemheffing met maximaal 2,0% te laten stijgen. Om hier voor 2017 op uit te komen werd verwacht € 1.875.000,- aan de algemene reserve te onttrekken. Uiteindelijk is, op basis van de uitkomst van de begroting 2017, een onttrekking aan de algemene reserve nodig van € 1.972.000,- om uit te komen op een stijging van 2%.

Zuiveringsbeheer

De MJR geeft voor het zuiveringsbeheer een lastendaling aan van 1,9%. Deze lastendaling is mogelijk zonder de inzet van onze algemene reserve. Wel was een kleine toevoeging aan de algemene reserve zuiveringsbeheer van € 76.000,- meegenomen om deze reserve op het gewenste minimale niveau te brengen. Door een positieve uitkomst van de NJR is de omvang van de algemene reserve momenteel hoger dan het gewenste minimum. Een toevoeging is daardoor niet nodig. Uiteindelijk komt de lastendaling uit op 3,5%

G. Investeringsprogramma

Investeringsvolume

De kapitaallasten waarmee in de begroting 2017 is gerekend is gebaseerd op een investeringsvolume van € 15 miljoen.

Voor 2017 wordt voorlopig uitgegaan van een (investerings)planningsvolume van circa € 20 miljoen. Door de verwachte overloop van het (niet gerealiseerde) planningsvolume 2016 is het feitelijk (investerings)planningsvolume voor 2017 hoger. Bedacht dient te worden dat de geplande investeringsvolumes niet geheel bestaan uit door de eigen dienst te maken infrastructurele werken, maar ook uit bijdragen aan derde partijen die infrastructurele werken realiseren (Provincie, Herinrichtingcommissies etc.). Doordat je in deze jaren meer plant dan je feitelijk realiseert is er altijd een "werkbuffer" aan investeringsvolume.

Het investeringsvolume van € 15 miljoen is alleen bedoeld om een reëel beeld van de kapitaallasten te kunnen geven. € 15 miljoen is momenteel de te verwachten uitgave aan investeringen. Bij gunstige omstandigheden zou in geld meer geïnvesteerd kunnen. Wij zullen niet sturen op maximaal € 15 miljoen. Als een hoger investeringsvolume leidt tot een hogere kapitaallast dan zullen wij daarop bij de voor- dan wel najaarsrapportage terugkomen.

De voor 2017 geplande investeringen zijn onderverdeeld in de volgende categorieën (zie ook bijlage 1):

A.	Vastgesteld beleid	€	10,8 miljoen
C.	Beheersmatige investeringen	€	5,1 miljoen
E1.	Nieuwe projecten: in de loop van 2017 besluitvorming (waarvan € 1 mln. voor duurzaamheidsmaatregelen)	€	4,2 miljoen
		€	<u>20,1 miljoen</u>

Per programma zijn de volgende investeringsvolumes gepland:

Veiligheid	€	6,5 miljoen
Watersystemen	€	11,1 miljoen
Organisatie	€	2,5 miljoen
	€	<u>20,1 miljoen</u>

Voor een specificatie van de geplande investeringen wordt verwezen naar bijlage 1. De bijlage geeft de huidige reële planning van de investeringsuitgaven weer en is een momentopname.

Voor de C investeringen wordt het Algemeen Bestuur gevraagd krediet beschikbaar te stellen. Per C investering is een korte toelichting opgenomen in bijlage 1.

H. Financiering (treasuryparagraaf)

Inleiding

Naast het treasurystatuut is de treasuryparagraaf een belangrijk instrument voor het sturen en beheersen van, verantwoord over en toezicht houden op de treasury. Het treasurystatuut geeft de

kaders voor de treasury. De uitvoering van het treasurybeleid vindt zijn weerslag in de treasuryparagrafen in de begroting en de jaarrekening. In de begroting komen de concrete beleidsplannen aan de orde. In de jaarrekening gaat het om de realisatie van de plannen en om een verschillenanalyse tussen de plannen en de uitkomsten.

Algemene ontwikkelingen en het treasurybeleid

Externe ontwikkelingen

In de Miljoenennota 2017 wordt voor 2017 een economische groei verwacht van 1,7%. Daarmee is 2017 het vierde jaar op rij met een lichte groei van de economie. De verwachting is dat het EMU saldo in 2017 uitkomt op – 0,5%. De EMU schuld daalt licht naar 62% van het BBP. De inflatie blijft laag en bedraagt naar verwachting 0% in 2016 en 0,6% in 2017.

De verwachting is dat de rente in 2017 niet zal stijgen en historisch nog steeds zeer laag blijft. De onzekerheid blijft echter.

Sinds eind 2013 gelden de regels voor het schatkistbankieren. Schatkistbankieren heeft tot gevolg dat de waterschappen verplicht worden hun uit eigen belastingheffing ontvangen middelen die niet direct worden aangewend, bij de schatkist onder te brengen. Hiervoor geldt een drempelbedrag van 0,75% van de begrotingsomvang (bij ons ongeveer € 670.000,-). Bovendien geldt dit bedrag als gemiddelde gedurende een kwartaal. Waterschappen ontvangen vrijwel al hun inkomsten uit eigen belastingheffing. En omdat dit voor hen ook de goedkoopste manier van financieren is, gebruiken zij deze inkomsten als financiering van zowel hun dagelijks bedrijfsvoering als hun investeringen. Omdat waterschappen veel investeren, komt het slechts sporadisch en alleen gedurende korte perioden voor dat waterschappen tijdelijk middelen over hebben en uitzetten. Ons beleid is er daarnaast op gericht optimaal gebruik te maken van de "roodstaan" faciliteit van de NWB. Die regeling is goedkoper dan geld lenen.

Treasurybeheer

Financieringsbehoefte als gevolg van nieuwe investeringen

Het berekende financieringstekort heeft in 2017 een verloop van € 19 miljoen begin 2017 tot € 41 miljoen ultimo 2017. De berekening van het financieringstekort is gebaseerd op een investeringsvolume voor het jaar 2017 van € 15 miljoen. Uit de hoogte van het financieringstekort blijkt dat in de loop van 2017 langlopende geldleningen zullen moeten worden aangetrokken. Dit is voornamelijk voor de herfinanciering van de aflossingen van de leningen. Deze leningen zullen worden aangetrokken op het moment dat ze nodig zijn.

De investeringen van ons waterschap worden gefinancierd middels totaal financiering met langlopende geldleningen, kort geld en eigen vermogen. De financieringsbehoefte wordt bepaald door het zogenaamde financieringstekort. Het financieringstekort is het verschil tussen de boekwaarde van de investeringen en het saldo van de langlopende geldleningen en het eigen vermogen. Het financieringstekort wordt, rekening houdende met de regels van de Wet Fido, deels gedekt door kort geld en deels door langlopende geldleningen. Uiteraard wordt hierbij ook rekening gehouden met de marktomstandigheden.

Financiering voor de korte termijn

Volgens de Wet Fido mag 23% van het totaal van de jaarbegroting met kort geld worden gefinancierd. Dit wordt de kasgeldlimiet genoemd. De kasgeldlimiet voor 2017 bedraagt € 21 miljoen.

Doelstelling is om de kasgeldlimiet niet te overschrijden. De kasgeldpositie wordt gedurende het gehele jaar bewaakt. De kasgeldlimiet wordt ingezet voor tijdelijke financiering van reguliere exploitatie uitgaven en ter voorfinanciering van investeringsuitgaven. Op basis van verwachtingen rond de renteontwikkeling en de liquiditeitsprognose zal de voorfinanciering met kort geld zonodig worden omgezet naar financiering met langlopende geldleningen.

Toetsing renterisico's

In de Wet Fido zijn de renterisico's gesplitst in normering voor de financiering van de vlottende schuld en de vaste schuld. Het renterisico van de vlottende schuld wordt genormeerd door de zogenaamde kasgeldlimiet. Het renterisico van de vaste schuld door de renterisiconorm. De renterisico's worden door de toezichthouder (de provincie) bewaakt. Zoals reeds eerder genoemd is de doelstelling de kasgeldlimiet niet te overschrijden. Met de renterisiconorm wordt bedoeld het bedrag aan vreemd vermogen waarover in de toekomst een hogere dan wel lagere rente moet worden betaald dan nu bestuurlijk wenselijk wordt geacht. Als norm hiervoor wordt een percentage van het begrotingstotaal (totale lasten) per 1 januari van het begrotingsjaar aangehouden. Voor waterschappen bedraagt dit percentage 30%. Met een percentage van 24% in 2017 blijft het waterschap binnen de renterisiconorm. Bij een gelijkmatige opbouw van de leningportefeuille, waarbij niet in enig jaar een onevenredig groot deel van de leningenportefeuille geherfinancierd behoeft te worden, wordt het renterisico op de vaste schuld gespreid over de jaren.

Voorziene transacties

Uit de begroting en vorenstaande beschouwingen zijn de volgende financieringstransacties te ontleen:

- Financiering van het investeringsvolume naar rato van de realisatie van dit volume.
- Herfinanciering van de aflossingen van de leningen.
- Gebruik maken van de kasgeldlimiet voor de financiering van kortlopende liquiditeitstekorten.
- Voorfinanciering van investeringsuitgaven binnen de kasgeldlimiet.
- Het bewaken van de mogelijkheid tot vervroegde aflossingen.

Rentevisie

Voor 2017 wordt een economische groei verwacht van 1,7%. De onzekerheden blijven echter nog groot. De verwachting is dat de rente in 2017 laag blijft. De onzekerheid blijft.

Mandaat

Op grond van de hiervoor genoemde voorziene transacties wordt door het algemeen bestuur mandaat verstrekt aan het dagelijks bestuur. De doormandatering van het dagelijks bestuur aan de secretaris-directeur is hieraan gelijk. De secretaris-directeur is belast met mandatering aan het afdelingshoofd Personeel, Financiën en Bedrijfsvoering en bewaking door middel van informatievoorziening.

I. Risicoparagraaf

Onderdeel van de begroting is de risicoparagraaf.

Feitelijk worden twee soorten risico's onderkend. Algemene risico's, dat zijn risico's die zich altijd voor zouden kunnen doen. Denk aan overstromingen, het uitvallen van een zuivering enz. Daarnaast is een aantal specifieke risico's benoemd. Dergelijke risico's worden in de risicoparagraaf bij de meerjarenraming, de begroting en de jaarrekening opgenomen.

Hieronder worden de specifiek benoemde risico's nader toegelicht. Op de algemene risico's wordt verder niet ingegaan. Wel wordt afzonderlijk ingegaan op een aantal onzekerheden. Deze worden niet gebruikt om de omvang van de algemene reserves te bepalen. Wij vinden dat ze als risico (onzekerheid) hier wel genoemd moeten worden. Het kan zijn dat dergelijke onzekerheden in de toekomst een incidenteel beroep op de algemene middelen vergen.

De laatste actualisatie vond plaats bij de meerjarenraming 2017 - 2020. Hierin (zie AB 6 juli 2016) zijn de volgende risico's (R) en onzekerheden (O) opgenomen:

- Veenkoloniale afvalwaterleiding VKA (R)
- Juridische procedures (O)
- Toetsing regionale keringen (O)
- Toetsing primaire kering op aardbevingsschade (O)
- Fonds Oude Leidingen (O)

Ten opzichte van de meerjarenraming zijn er geen veranderingen opgetreden in aantal, aard en omvang van de risico's en onzekerheden.

RISICO'S

▪ **Veenkoloniale afvalwaterleiding (VKA)**

Voor de afvoer van het afvalwater uit de Veenkoloniën is in het verleden een afvalwaterleiding naar de Waddenzee aangelegd. De lozingen van afvalwater die middels reguliere technieken kunnen worden gezuiverd vindt inmiddels niet meer plaats op deze leiding. Op deze leiding wordt momenteel door enkele bedrijven alleen nog zout water geloosd. De huidige situatie is dat er een leiding ligt die eigendom is van het waterschap en die door de bedrijfsvoering een risico vormt. De risico's zijn tweeledig: op de eerste plaats is er het milieurisico van een lekkage van zout water en ten tweede is er een financieel risico in de vorm van reparatiekosten en de gevolgen van het stilleggen van de productie van de aangesloten bedrijven.

Op dit moment wordt daarnaast een onderzoek naar de aardbevingsbestendigheid van de leiding uitgevoerd. Er is twijfel of deze asbest cement leiding wel tegen schokken vanuit een aardbeving bestand is.

Het waterschap beschouwt de VKA niet als een overheidstaak en wil de integrale kosten bij de gebruikers in rekening brengen. Het betreft de exploitatiekosten en te zijner tijd ook de vervangingskosten van de leiding. Of er in dit geval sprake is van een publieke taak verschilt het waterschap van mening met de bedrijven die van de VKA gebruik maken. Om dit geschil te beslechten is bij de rechter een oordeel gevraagd over deze kwestie. De rechtbank heeft op 10 februari 2016 vonnis gewezen. Daarin stelt de rechtbank vast dat het beheer en onderhoud van de VKA geen publieke taak van het waterschap is, maar ook dat het huidig gebruik van de VKA niet onrechtmatig is. De rechtbank geeft partijen sterk in overweging om weer in overleg te treden over voortgezet gebruik van de VKA. De bedrijven zijn in beroep gaan.

ONZEKERHEDEN

• **Toetsing regionale keringen**

Het Masterplan Kaden zorgt ervoor dat de regionale kaden in ons beheergebied weer voldoen aan de hoogtenormen. Hiervoor is jaarlijks groot onderhoud nodig aan een deel van de kaden. De provincie Groningen heeft in 2014 de uitgangspunten voor het toetsen van de regionale keringen vastgesteld.

Voor de boezemkeringen is voor het eerst een formele toetsing (zoals bij de zeedijk) gestart, waarbij naast op hoogte ook wordt getoetst op: macro- en microstabiliteit, piping/heave, bekleding en dergelijke. Op dit moment is de Eemskanaal kade zuidzijde geavanceerd getoetst en goedgekeurd. Aangezien deze wijze van toetsen in Nederland voor de eerste keer volledig is uitgevoerd wordt de ENW (Expertise Netwerk Waterveiligheid) gevraagd deze

geavanceerde toetsing te beoordelen zodat er zekerheid is over de juistheid van de uitkomsten hiervan. In vervolg op deze beoordeling wordt in 2016 een tweede rapportage verstrekt. Vanuit de uitkomsten van de geavanceerde toetsingen zal duidelijk worden welke maatregelen tegen welke kosten noodzakelijk zijn om de stabiliteit van de regionale kaden te garanderen. Mede vanwege de risico's door aardbevingen is besloten de toetsing te versnellen. De aardbevingsonderzoeken hebben geen extra afkeuring tot gevolg tot dit moment, dit betekent dat de onderzochte keringen niet zullen bezwijken bij een aardbeving maar (geringe) schade is niet uitgesloten.

In 2016 hebben we een globaal inzicht gekregen in de mogelijke toets uitkomsten van alle regionale keringen. Per afgekeurd kadetraject zal er een verbetermaatregel worden uitgewerkt en als project op dat moment in de meerjarenbegroting worden opgenomen.

Intussen zijn voor de boezemkades bij het Winschoterdiep, de Pekel Aa en Tusschenklappen investeringen opgenomen in de MJ1 voor in totaal € 7 miljoen.

- **Juridische procedures**

Momenteel is het waterschap in een aantal juridische procedures verwickeld. De verschillende zaken bevinden zich in diverse stadia van de procedure (claims, beroep of hoger beroep). De procedures hebben betrekking op verschillende aansprakelijkheden, zoals nadeelcompensatie, meerwerk of schade. Onze inschatting is dat de procedures niet in ons nadeel zullen uitvallen.

- **Toetsing primaire kering op aardbevingsbelasting**

In 2016 hebben we een toets op de stabiliteit van de primaire kering met betrekking tot de aardbevingen uitgevoerd. Feitelijk zal pas in het voorjaar van 2017 duidelijk worden of wij bij de primaire kering ook iets met de aardbevingen moeten gaan doen aangezien de aardbevingskrachten intussen fors zijn afgenomen. Een eventuele afkeuring kan betekenen dat ook voor onze primaire kering versneld een versterkingsmaatregel moet worden uitgevoerd. De kans op een afkeuring lijkt gering maar kan niet worden uitgesloten.

- **Fonds oude leidingen**

Het Fonds Oude Leidingen maakt onderdeel uit van de Gemeenschappelijke Regeling met waterschap Noorderzijlvest en is bedoeld voor het opruimen van oude en buiten gebruik gestelde persleidingen. Het fonds wordt gevoed via het rendement op het fonds. Het fonds wordt beheerd door Noorderzijlvest. Als de omvang van het fonds ontoereikend is dragen beide waterschappen naar evenredigheid bij in de kosten.

J. Verbonden partijen

Het waterschap is uit beleidsoverwegingen samenwerkingsverbanden aangegaan met een aantal partijen.

Definitie verbonden partij: een privaatrechtelijk of publiekrechtelijke organisatie die een bijdrage levert aan onze doelstellingen en waarin het waterschap een bestuurlijk en financieel belang heeft.

De belangrijkste worden hieronder genoemd. De gemeenschappelijke regeling Het Waterschapshuis was uit het overzicht verwijderd, omdat wij hierin niet meer bestuurlijk waren vertegenwoordigd. Het algemeen bestuur heeft in de bestuursvergadering van 5 oktober 2016 besloten per 1 januari 2018 weer toe te treden tot Het Waterschapshuis. In de meerjarenraming 2018 – 2021 zal HWH weer in de paragraaf verbonden partijen zijn opgenomen.

Gemeenschappelijke regeling met Noorderzijlvest

In de reglementen van de waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest is bepaald dat het waterschap samenwerkt met een of meer andere waterschappen ten behoeve van een doelmatige uitoefening van grootschalige taakonderdelen en dat daartoe een regeling wordt aangegaan.

In de vorm van een gemeenschappelijke regeling wordt voor de volgende onderwerpen samengewerkt met waterschap Noorderzijlvest:

- Het beheer van zuiveringstechnische werken met grensoverschrijdend afvalwater.
- De verwerking van primair zuiveringsslib.
- Het ontwateren van zuiveringsslib.
- De eindverwerking van zuiveringsslib.
- Het beheer van het fonds buiten gebruik gestelde leidingen.
- Het beheer en bediening van coupures te Delfzijl.
- Het laboratorium.

Ontwikkelingen in 2017

Nieuwbouw laboratorium

U heeft in oktober ingestemd met de nieuwbouw van het laboratorium in Veendam. Hiervoor heeft u een krediet van € 2,5 mln. beschikbaar gesteld. Nadat de vergunningen zijn verkregen zal "de spade de grond in gaan" medio 2017. Uiterlijk in augustus 2018 is de verhuizing afgerond. Investerings in apparatuur gaan gewoon door. Hierbij wordt wel rekening gehouden met de nieuwbouw.

Financieel belang:

Geraamde bijdrage aan NZV € 9.454.000,-.

Gemeenschappelijke regeling Hefpunt

Ten behoeve van de uitvoering van de heffing en invordering van de waterschapsbelastingen is per 1 september 2007 een gemeenschappelijke regeling aangegaan tussen de waterschappen Noorderzijlvest, Hunze en Aa's en wetterskip Fryslân.

Deze samenwerking leidt tot het terugdringen van de perceptiekosten, de kosten om belasting te heffen en te innen.

Hefpunt is een flexibel ingerichte overheidsorganisatie. Zij staat voor de verzorging van gemeentelijke en waterschapsbelastingen tegen de laagst mogelijke kosten en een marktconforme kwaliteit. De organisatie maakt hierbij optimaal gebruik van de ICT mogelijkheden en beschouwt haar medewerkers als belangrijk kapitaal om haar doelen te bereiken.

De doelstelling is het heffen en innen van lokale belastingen. In eerste instantie voor de drie waterschappen die Hefpunt hebben opgericht. Maar het is de bedoeling dat ook andere lokale overheden aansluiten bij Hefpunt. De doelstelling daarbij is het verlagen van de perceptiekosten door het vergroten van de schaal.

Dat doel kan Hefpunt realiseren door samen te gaan met de afdeling belastingen van de gemeente Groningen. Zie de toelichting onder het kopje "Ontwikkelingen in 2017".

Ontwikkelingen in 2017

Het jaar 2017 zal in het teken staan van de oprichting van een Noordelijk Belastingkantoor. Hierin zullen de drie waterschappen gaan samenwerken met de gemeente Groningen. Met de oprichtingskosten van een nieuw Noordelijk BelastingKantoor (NBK) is in de begroting rekening gehouden.

Financieel belang:

Geraamde bijdrage aan Hefpunt: € 2.187.000,-.

Geraamde oprichtingskosten NBK: € 350.000,-

Daarnaast is er nog een aantal lichte samenwerkingsverbanden met de waterschappen Drents Overijsselse Delta (Financieel belang: € 569.000,- per saldo te ontvangen) en Vechtstromen (Financieel belang: € 1.453.000,- te betalen) inzake het zuiveren over de grens.

Unie van Waterschappen

De Unie van Waterschappen behartigt op nationaal en internationaal niveau de belangen van de waterschappen. Het dagelijks bestuur van de Unie bestaat uit een aantal bestuurders (dijkgraven of leden van het dagelijks bestuur van een waterschap) van waterschappen. Besluiten worden genomen in de ledenvergadering waarin alle dijkgraven zitting hebben.

Financieel belang:

Geraamde bijdrage aan UvW: € 361.000,-.

K. Bedrijfsvoering

De bedrijfsvoering wordt op hoofdlijnen bepaald door de samenhang tussen het beheerprogramma, het coalitieakkoord en de begroting. Het bestuur bepaalt het wat en de directeur bepaalt het hoe qua beleidsvoorbereiding en bedrijfsvoering. Hier wordt aangegeven hoe wij de realisatie hiervan willen vormgeven.

Innovatie

Ten gevolge van de demografische, economische en ecologische ontwikkelingen zullen we oplossingen moeten vinden om ons land bewoonbaar, leefbaar en bruikbaar te houden. Wij zullen deze opgave, met beperkt beschikbare middelen, alleen kunnen realiseren indien we vernieuwende technische en sociale concepten toepassen.

Speerpunten 2017:

- Het invullen van de investeringsimpuls voor duurzaamheid van € 1 mln. per jaar zal deels via diverse innovatie oplossingen gebeuren.
- Voor de RWZI Scheve Klap zal de toepasbaarheid van diverse innovatieve oplossingen worden bekeken op haalbaarheid.
- Energiegebruik bij gemalen: gebruik van de APX-markt. Door beter onze energiebehoefte in kaart te brengen kunnen wij tegen lagere prijzen op geschiktere momenten (dus levering vanuit duurzame energiebron) onze gemalen inzetten. We starten dit najaar met een proef bij gemaal Korte Akkers.
- Inzet drainage in veengebied. Onderzoek naar vernatting perceel in veengebied door gebruik drainage.
- Spaarwater en "more crop per drop" zijn innovatieve pilots die we ondersteunen. In Topsoil gaan we met innovatieve technieken van de Denen (o.a. Skytem) meer details van de ondergrond in beeld brengen in het Drentsche Aa gebied (pot klei) en in het kustgebied (zoetwaterbellen onder kreekruggen).

Waterbewustzijn

Uit onderzoek blijkt dat het waterbewustzijn van Nederlanders een extra impuls verdiend. Er zal energie worden gestoken in het verhogen van het waterbewustzijn van onze ingelanden om het draagvlak voor het regionale waterbeheer te vergroten. Hiertoe communiceren we vanuit de inhoud en vertonen consistentie tussen wat we zeggen en wat we doen. De burger snel en adequaat geholpen.

Speerpunten 2017:

- De uitwerking van de communicatiestrategie wordt vergezeld van een stakeholdersonderzoek. De onderzoeksresultaten worden in 2017 geïmplementeerd.
- De komende 3 jaar zal voor alle stedelijke gebieden een klimaatscan water (stresstest) worden uitgevoerd, conform de uitgangspunten van het Deltaprogramma Nieuwbouw en Herstructurering met als doel het stedelijk gebied bestendig te maken tegen toenemende neerslag als gevolg van klimaatverandering.

Lastenontwikkeling - kostenbewust

Uitgangspunt hierbij is de laagste kosten voor waterschap Hunze en Aa's met prima kwaliteit en met oog voor de totale maatschappelijke kosten. We realiseren onze beheerplanopgaven in ieder geval binnen maximaal 3% verhoging van de kosten. Deze opgave wordt zeker uitdagender door alle veranderingen (zowel maatschappelijk als fysiek) die op ons afkomen en waar we tijdig op zullen moeten anticiperen.

Om de economische ontwikkeling in de regio te stimuleren benutten we de mogelijkheden binnen de wettelijke aanbestedingsprocedure ten volle om er voor te zorgen dat er zoveel mogelijk werk in de regio blijft. Dit alles zonder dat dit een kostenverhogend effect heeft.

Informatie naar maatschappij en veiligheid

De beschikbaarheid van informatie neemt hand over hand toe. Deze toename van beschikbare informatie betekent automatisch ook een toename op de kans dat vertrouwelijke informatie wordt misbruikt of dat onze primaire taak kan worden gesaboteerd. Naast fysieke schade levert dit ook een flinke imagoschade op.

Speerpunten 2017:

- Verder verankeren van informatieveiligheid en privacybescherming in onze processen.
- Implementatie omgevingswet.
- Blijvend zorgen dat onze basisinformatiesystemen op orde zijn en dat onze bronssystemen publiekelijk toegankelijk zijn.

Netwerksamenleving en samenwerken

Aan de wijze waarop wij zowel binnen onze organisatie als met onze omgeving samenwerken worden steeds hogere eisen gesteld. Wij kunnen onze opgaven in toenemende mate alleen nog samen realiseren met andere partners. Dit betekent samenwerken en netwerken. De uitdaging hierbij is om het juiste evenwicht te vinden tussen goede relaties en een zakelijke benadering.

Wij zullen nog meer accent gaan leggen op relatiebeheer. Vroegtijdig weten wat er speelt en via samenwerken werken aan creatieve oplossingen met een zakelijke win-win verhouding is het devies.

Personeel

Een goede taakinvulling kan alleen met een goede kwalitatieve en kwantitatieve personeelsbezetting. Ervaren goed opgeleide medewerkers die specifieke kennis en ervaring hebben zijn onmisbaar voor een goede kwaliteit van ons werk. Willen wij onze positie als waterautoriteit waar blijven maken dan betekent dit dat wij blijvend moeten investeren in onze medewerkers. Daarnaast zijn wij op een aantal plekken kwetsbaar waar het om kennis gaat. Dit betekent dat er blijvend wordt ingezet op zowel kennis verdieping als aan kennisdeling.

Speerpunten 2017:

- Afronding van de strategische personeelsplanning 2017-2020.
- Verder ontwikkelen van de benodigde personele competenties.

L. EMU-saldo

Nederland moet zich als deelnemer aan de Economische en Monetaire Unie houden aan een aantal spelregels. Eén van de spelregels is dat het nationale overheidstekort in een jaar niet meer dan 3% van het Bruto Binnenlands Product (BBP) mag bedragen. Als meer dan 3% tekort ontstaat, dreigen sancties vanuit Brussel.

Het overheidstekort wordt niet alleen bepaald door de nationale overheid, ook decentrale overheden dragen bij in het bepalen van het tekort. Van de decentrale overheden spelen de waterschappen hierin een bescheiden rol. Doordat voor het bepalen van het EMU tekort een andere boekhoudmethode wordt toegepast is het goed mogelijk dat bij een sluitende begroting wel een overheidstekort kan bestaan.

In de Wet HOF zijn de spelregels opgenomen hoe Nederland het EMU-saldo terug kan brengen tot 0% en welke bijdrage van de decentrale overheden wordt verwacht. Voor de decentrale overheden samen is voor 2017 de norm vastgesteld op -0,3%. Een onderverdeling van dit saldo over de drie decentrale overheden is niet beschikbaar en wordt ook niet gemaakt. Voor alle waterschappen samen gaan we uit van een toegestaan tekort van rond de € 425 miljoen, dat is -0,06%. Voor Hunze en Aa's is een "referentiewaarde" te bepalen van ongeveer € 15 miljoen.

Uit de berekening van ons EMU saldo blijkt een saldo van € 0,4 miljoen negatief. Dit is onder onze referentiewaarde van € 15 miljoen negatief.

Berekening EMU saldo 2017

(bedragen x € 1.000,-)

1. EMU exploitatiesaldo		-3.084
2. Invloed investeringen		
-/-	netto investeringsuitgaven	15.000
+	investeringsubsidies	
+	verkoop materiële en immateriële activa	
+	afschrijvingen	17.912
3. Invloed voorzieningen		
+	toevoegingen aan voorzieningen t.l.v. exploitatie	770
-/-	onttrekkingen aan voorzieningen t.b.v. exploitatie	
-/-	betalingen rechtstreeks uit voorzieningen	970
	eventuele externe vermeerderingen van	
+	voorzieningen	
4. Invloed reserves		
-/-	betalingen rechtstreeks uit reserves	
+	eventuele externe vermeerderingen van reserves	
5. Deelnemingen en aandelen:		
-/-	boekwinst	
+	Boekverlies	

EMU SALDO VOLGENS BEGROTING 2017

-372

Hoofdstuk 4. Begroting naar kosten- en opbrengstensoorten

nr	omschrijving	begroting 2017	begroting 2016	rekening 2015
1	rentelasten	6.795.557	7.428.537	7.949.201
2	afschrijvingen	17.912.325	17.437.735	17.416.219
3	personeelslasten	24.420.250	23.835.236	22.489.244
4	goederen	2.526.559	2.712.159	2.354.897
5	energie	3.632.215	3.886.374	3.642.206
6	huren, pachten en lease	1.270.486	1.089.590	1.080.582
7	verzekeringen	198.229	220.028	197.781
8	belastingen	120.764	114.618	123.801
9	onderhoud door derden	5.084.182	5.089.277	5.351.492
10	overige diensten door derden en bijdragen aan derden	26.542.935	26.532.854	25.016.794
11	toevoegingen aan voorzieningen	770.000	770.000	0
12	onvoorzien	107.220	213.350	1.382.380
13	ten laste van reserves	0	0	19.704
14	stelpost besparingen	0	-330.000	
	Totaal	89.380.723	88.999.759	87.024.300

nr	omschrijving	begroting 2017	begroting 2016	rekening 2015
1	rente-baten	776.282	706.472	1.189.104
2	baten in verband met salarissen en sociale lasten	51.914	50.648	77.664
3	opbrengsten goederen, werken en diensten voor derden	2.812.624	2.714.590	3.383.295
4	opbrengst uit eigendommen	56.986	41.571	63.539
5	waterschapsbelastingen	83.911.559	84.545.309	83.805.599
	Af: kwijtscheldingen	2.365.200	2.345.200	2.229.012
		81.546.359	82.200.109	81.576.586
6	bijdrage van derden	1.052.558	1.112.369	1.292.246
7	onttrekking aan reserves			
	algemene reserves	1.972.000	1.008.000	2.599.250
	bestemmingsreserves	1.112.000	1.166.000	1.200.704
8	exploitatieresultaat	0	0	-4.358.089
	Totaal	89.380.723	88.999.759	87.024.300

Toelichting op de begroting naar kosten- en opbrengstensoorten

Hieronder volgt een analyse van de begroting 2017 op kosten- en opbrengstensoorten. De verschillen met de begroting 2016 worden hieronder verklaard. In de analyse worden alleen de grotere afwijkingen genoemd. De bedragen zijn op duizendtallen afgerond.

	Begroting 2017	Begroting 2016		Vershil
- Netto lasten	85.884.000	85.553.000	N	-331.000
Dekking:				
- Waterschapsbelastingen	83.912.000	84.545.000		-0,7%
- Onttrekking algemene reserves	1.972.000	1.008.000		
Totaal	<u>85.884.000</u>	<u>85.553.000</u>		0,4%

De hogere netto last ten opzichte van de begroting 2016 is als volgt samengesteld:

	Begroting 2017	Begroting 2016		Vershil
Lasten				
1 kapitaallasten	24.708.000	24.866.000	V	158.000
2 personeelslasten	24.420.000	23.835.000	N	-585.000
3 goederen	2.527.000	2.712.000	V	185.000
4 energie	3.632.000	3.886.000	V	254.000
5 huren, pachten en lease	1.270.000	1.090.000	N	-180.000
6 verzekeringen en belastingen	319.000	335.000	V	16.000
7 onderhoud door derden	5.084.000	5.089.000	V	5.000
8 overige diensten door derden en bijdragen aan derden	26.544.000	26.534.000	N	-10.000
9 toevoeging aan voorzieningen	770.000	770.000	N	0
10 onvoorzien	107.000	213.000	V	106.000
11 stelpost besparing	0	-330.000	N	-330.000
	<u>89.381.000</u>	<u>89.000.000</u>	N	<u>-381.000</u>
Baten				
12 rentebaten	776.000	706.000	V	70.000
13 baten i.v.m. salarissen / sociale lasten	51.000	51.000	N	0
14 opbrengst goederen, werken en diensten voor derden	2.813.000	2.715.000	V	98.000
15 opbrengst uit eigendommen	57.000	42.000	V	15.000
16 bijdragen van derden	1.053.000	1.112.000	N	-59.000
17 kwijtscheldingen	-2.365.000	-2.345.000	N	-20.000
18 onttrekking bestemmingsreserves	1.112.000	1.166.000	N	-54.000
	<u>3.497.000</u>	<u>3.447.000</u>	V	<u>50.000</u>
Netto lasten	<u>85.884.000</u>	<u>85.553.000</u>	N	-331.000

Verschillen kleiner dan € 10.000 worden hieronder niet toegelicht.

1 Kapitaallasten (V € 158.000)

12 Rentebaten (V € 70.000)

Betreft:

- afschrijvingen	N	-475.000
- rentelasten	V	633.000
- rentebaten	V	70.000
	V	<u>228.000</u>

Afschrijvingen

De afschrijvingen zijn berekend op basis van de uitkomst van de jaarrekening 2015 en de recente planning van de investeringen. De hogere afschrijvingslasten zijn het gevolg van de gerealiseerde en nog geplande investeringen.

Rentelasten en rentebaten

- rentelasten	V	633.000
- rentebaten	V	70.000
per saldo	V	<u>703.000</u>

De rentepercentages waren de afgelopen jaren historisch laag en zijn het afgelopen jaar nog verder gedaald. Het renteomslagpercentage bedraagt 2,96% tegen 3,35% in 2016.

Rente over eigen financieringsmiddelen (bespaarde rente)

Door het systeem van totaalfinanciering worden de reserves ingezet voor de financiering en niet afzonderlijk op de bank gezet. Om de totale financieringskosten (rentelasten) in beeld te houden wordt administratief een verrekening gemaakt tussen rentelasten en rentebaten. De berekende administratieve rente over de reserves wordt als rentebate verantwoord en opgeteld bij de rentelasten.

2 Personeelslasten (N € 585.000)

De personeelslasten zijn € 585.000 hoger ten opzichte van de begroting 2016.

	Begroting 2017	Begroting 2016	Vershil
- salarissen en sociale lasten	23.266.000	22.809.000	N -457.000
- overige personeelslasten	835.000	661.000	N -174.000
- personeel van derden	319.000	365.000	V 46.000
	<u>24.420.000</u>	<u>23.835.000</u>	N -585.000

Salarissen en sociale lasten

De reguliere formatie waarmee in de begroting is gerekend bedraagt 317,5. In deze formatie is rekening gehouden met 7 FTE aan trainees. Voor de jaarlijkse stijging van de salarissen en sociale lasten is uitgegaan van 2,5%. Het ingaande 2016 in de cao afgesproken persoonsgebonden budget (PBB) van € 1000 is in 2017 voor de helft, € 168.000, (€ 500 per medewerker) opgenomen onder de salarissen, de andere helft, € 168.000, is toegevoegd aan het opleidingsbudget.

Overige personeelslasten

De stijging betreft voor € 168.000 de toevoeging van de helft van het persoonsgebonden budget (PBB). De overige stijging van € 7.000 betreft inflatie.

Personeel derden

Het budget is structureel met € 50.000 verlaagd ten behoeve van de invulling van de besparingsopgaven. Daarnaast een stijging van € 4.000 wegens inflatie.

3 Goederen (V € 185.000)

Tussen de post onderhoud derden en goederen bestaat een relatie doordat het onderhoud deels door eigen personeel wordt uitgevoerd en deels wordt uitbesteed. Bij uitbesteding worden de totale kosten verantwoord op onderhoud derden, inclusief de door de derde gebruikte materialen. Het voordeel ad € 185.000 wordt in de analyse van de post onderhoud door derden meegenomen.

4 Energie (V € 254.000)

De energiekosten dalen met € 254.000 ten opzichte van de begroting 2016. De raming is gebaseerd op het werkelijk verbruik over voorgaande jaren en de vastgelegde prijsafspraken met de energieleverancier. Daarnaast is rekening gehouden met reeds genomen en nog te nemen energie maatregelen.

5 Huren, pachten en lease (N € 180.000)

Als onderhoudsvoertuigen (bussen en auto's) vervangen moeten worden gaan we over op lease. We kopen dergelijke voertuigen niet meer. De kapitaallasten en overige kosten dalen hierdoor, de leasekosten stijgen. Het leasebudget is in de begroting 2017 verhoogd met € 172.000. Het restant van de stijging, € 8.000, betreft inflatie en diversen.

6 Verzekeringen en belastingen (V € 16.000)

Het voordeel ad € 16.000 wordt met name veroorzaakt door het meer leasen van onderhoudsvoertuigen.

7 Onderhoud door derden (V € 5.000)

Het voordeel bedraagt	V	5.000
Voordeel op Goederen (zie post 3 Goederen)	V	185.000
Totaal voordeel	V	<u>190.000</u>
- invulling besparingsopgave	V	209.000
- lagere kosten chemicaliën	V	81.000
- inflatie	N	-78.000
- diversen	N	-22.000
	V	<u>190.000</u>

De kosten van het chemicaliënverbruik was reeds bij de besparingsopgave met € 100.000 verlaagd. Nu blijkt dat een verdere verlaging mogelijk is.

8 Overige diensten door derden en bijdragen aan derden (N € 10.000)

De hogere kosten ten opzichte van de begroting 2016 bedragen € 10.000.

- invulling besparingsopgave	V	532.000
- incidentele lasten Noordelijk Belastingkantoor (NBK)	N	-350.000
- bijdrage Hefpunt	V	45.000
- beheerprogramma inrichtingsplan Zuidlaardermeer	N	-100.000
- jaarlijks terugkomende C investeringen overgeheveld naar de exploitatie	N	-65.000
- procedure nieuwe dijkgraaf	N	-50.000
- invoering omgevingswet	N	-100.000
- karteren van de Veengebieden	N	-200.000
- herintreden het waterschapshuis	N	-75.000
- verhoging budget communicatie (coalitieakkoord)	N	-50.000
- informatieveiligheid	N	-50.000
- zuiveren afvalwater door Noorderzijlvest	V	640.000
- inflatie en diversen	N	-187.000
	N	<u>-10.000</u>

10 Onvoorzien (V € 106.000)

Als invulling van de besparingsopgave is de post onvoorzien gehalveerd.

11 Stelpost besparingen (N € 330.000)

Ingaande 2015 is jaarlijks, tot en met 2019, een besparingsopgave opgenomen in de begroting van € 500.000.

In het voorjaar van 2016 is een uitgebreide analyse gemaakt van alle uitgaven en inkomsten van het waterschap. Het overschot op de jaarrekening 2015 vormde hiervoor de directe aanleiding. Daarnaast is de organisatie voortdurend aan het kijken of taken efficiënter kunnen worden uitgevoerd.

De uitkomst van de analyse was dat de nog te realiseren besparingen t/m 2019 in de meerjarenraming 2017-2020 volledig zijn verwerkt.

In de begroting 2016 was van de € 500.000 besparing reeds € 170.000 verwerkt. De in de begroting 2016 resterende stelpost van € 330.000 is verwerkt in de voorjaarsrapportage 2016.

12 Rentebaten (V € 70.000)

De rentebaten zijn in samenhang met de rentelasten toegelicht (zie punt 1).

14 Opbrengst goederen, werken en diensten voor derden (V € 98.000)

Het voordeel betreft voor € 39.000 invulling van de besparingsopgave en het restant, € 59.000, betreft een aantal aanpassingen gebaseerd op de werkelijke baten van de afgelopen jaren.

15 Opbrengst uit eigendommen (V € 15.000)

De raming is gebaseerd op de werkelijke baten van de afgelopen jaren.

16 Bijdragen van derden (N € 59.000)

De raming is gebaseerd op de werkelijke baten van de afgelopen jaren.

17 Kwijtscheldingen (N € 20.000)

Op basis van de jaarrekening 2015 zijn de kosten van kwijtscheldingen verhoogd.

18 Onttrekking bestemmingsreserves (N € 54.000)

Ingaande 2015 wordt een aantal uitgaven niet meer geactiveerd. Dit betreft de eigen uren van de projectleiders, de bouwrente en de jaarlijks terugkomende ICT uitgaven van kleinere hardwareposten. Afgesproken is dat deze extra lasten worden gedekt uit de bestemmingsreserves afkoopsommen. Aangezien de afkoopsommen volledig de taak watersysteembeheer betreffen kan ook alleen het deel van de extra lasten van deze taak ten laste van de afkoopsommen worden gebracht.

Rekening houdende met de lagere afschrijvingen als gevolg van het niet meer activeren, bedraagt de aanwending uit de afkoopsommen € 1.112.000. Deze aanwending zal jaarlijks dalen als gevolg van de jaarlijks hogere besparing op de afschrijvingen.

Hoofdstuk 5. Vaststellen begroting 2017

Het algemeen bestuur van het Waterschap Hunze en Aa's;

Gezien de door het dagelijks bestuur van het Waterschap Hunze en Aa's opgemaakte ontwerpbegroting voor het jaar 2017:

Overwegende:

- Dat de ontwerpbegroting gedurende 14 dagen ter inzage gelegd is, nadat daarvan openbare kennisgeving heeft plaatsgevonden.
- Dat tegen het ontwerp van de begroting geen bezwaren zijn ingebracht c.q. de ingebrachte bezwaren zijn overwogen.
- Gelet op artikel 101 van de Waterschapswet.

Besluit:

1. de begroting 2017 van het Waterschap Hunze en Aa's als volgt vast te stellen overeenkomstig het door het dagelijks bestuur aangeboden ontwerp,

A. De netto-kosten per programma:

Programma veiligheid	€ 11.464.402,-
Programma watersysteembeheer	€ 55.422.041,-
Programma organisatie	€ 22.393.938,-
Waarvan doorberekend aan veiligheid en watersystemen	€ 5.368.822,-

Totaal netto-kosten programma's € **83.911.559,-**

B. De netto-kosten per taak:

Watersysteembeheer	€ 42.818.742,-
Zuiveringsbeheer	€ 41.092.818,-

Totaal netto-kosten te dekken uit de heffingen € **83.911.559,-**

C. Kosten- en opbrengstesoorten

Totaal lasten	€ 89.380.723,-
Totaal baten (excl. de heffingen)	€ 7.834.364,-
Totaal heffingen	€ 83.911.559,-
Verwachte kwijtschelding	€ -2.365.200,-
Totaal baten (incl. de heffingen)	€ 89.380.723,-

2. de geplande investeringen 2017 (bijlage 1) als volgt vast te stellen:

a. Voor de investeringen in de categorie C kredieten beschikbaar te stellen van € 5.160.500,-.

b. In te stemmen met de investeringsvoornemens onder de categorie E1. Definitieve besluitvorming zal plaatsvinden via afzonderlijk voor te leggen kredietvoorstellen.

Aldus vastgesteld in de openbare vergadering van het algemeen bestuur van het Waterschap Hunze en Aa's d.d. 9 november 2016.

Harm Küpers
secretaris-directeur

Alfred van Hall
dijkgraaf

BIJLAGEN BEGROTING 2017

BIJLAGE 1: INVESTERINGSSCHEMA 2017

Categorie A - Projecten waar reeds besluitvorming over heeft plaatsgevonden en volgens planning verlopen
 Getoond worden de geplande uitgaven van reeds beschikbaar gestelde kredieten.

		2017
Omschrijving / projectnaam		Investering
Programma Veiligheid		
246	Westerwoldse Aa c.a.	10.000
253	WB 21 maatregelen Tusschenwater	1.300.000
413	Realiseren overstromingsvlakte Hunze	310.488
500	Masterplan Kaden	1.202.754
639	Noordelijke vaarverbinding	450.000
679	Slochterdiep en zijtakken	1.503.300
725	Inrichting Haansplassen	310.000
Subtotaal		5.086.542
Programma Watersystemen		
028	HIR Haren	80.000
031	HIR Oude Veenkoloniën	103.570
076	Herinrichting midden Groningen	78.172
115	Landinrichting Laaghalen	449.241
124	Stedelijk waterbeheer	30.000
306	Ecologische Hoofdstructuur	200.000
417	Verdrogingsbestrijding	46.500
458	Vervanging spuischuiwen Duurswold	520.000
636	Renovatie RGM's	350.000
655	Kanaal Fiemel	1.107.217
691	Baggeren Buinen-Schoonoord	135.000
707	Duurswold Noord	829.666
708	Uitvoeringsprogramma Drentsche Aa	96.905
740	Natuurvriendelijke oevers	115.000
741	Vispassages	75.000
742	Maatregelen waterlichaam Drentsche Aa	325.000
744	Maatregelen waterlichaam Hunze	127.500
Subtotaal		4.668.771
Programma Organisatie		
612	Nieuwbouw laboratorium	1.000.000
728	Uitbreiding netwerkopslag GEO info	50.000
Subtotaal		1.050.000
Totaalvolume investeringen per jaar:		10.805.313

BIJLAGE 1: INVESTERINGSSCHEMA 2017

Categorie C - Nieuwe projecten die overeenkomstig de lijn van onderhoud en beheer als normale vervangingen / aanpassingen gelden en beheersmatige investeringen die elk jaar in één keer ter besluitvorming worden voorgelegd bij het aanbieden van de begroting

		2017
	Omschrijving / projectnaam	Investering
	Programma Veiligheid	
602	Vervanging hekwerk zeedijk	50.000
718	Groot onderhoud zeeobjecten	150.000
	Subtotaal	200.000
	Programma Watersystemen	
426	Baggeren stedelijk gebied	225.000
467	Groot onderhoud stuwen	150.000
496	Groot onderhoud sluizen	190.000
641	Oplossen knelpunten landelijk gebied	237.500
652	Onderhoudsmachines	920.000
656	Vervangen diverse beschoeiingen	485.000
672	Groot onderhoud RWZI's	531.000
730	Stedelijk waterbeheer	100.000
765	Vervangen gemaal Weerdijk	100.000
766	Vervanging Ecolims	70.000
768	Renovatie Teroelsterkolk	292.000
769	Remmingswerk zijstroom Delfzijl	200.000
	Subtotaal	3.500.500
	Programma Organisatie	
649	ICT investeringen	795.000
736	Aanschaf laboratoriumapparatuur	245.000
751	Vervanging onderhoudsbeheersysteem	200.000
770	Vervanging ketels waterschapshuis	150.000
771	Vernieuwing gebouwbeheerssysteem waterschapshuis	70.000
	Subtotaal	1.460.000
	Totaalvolume investeringen per jaar:	5.160.500

Toelichting C investeringen begroting 2017

Programma Veiligheid

602 Vervanging hekwerk zeedijk (€ 50.000,-)

Bij het gereedkomen van de zeedijk ca. 25 jaar geleden zijn er veel hekwerken geplaatst. Deze bestonden uit hardhouten palen met gaas. Nu, na al die jaren, zijn de palen grotendeels ingerot en is het hekwerk toe aan een grootschalige vervanging. Het budget is bedoeld om materialen in te kopen, zodat we zelf buiten het maaiseizoen in eigen beheer het nieuwe hekwerk kunnen plaatsen.

718 Groot onderhoud zeeobjecten (€ 150.000,-)

In 2014 zijn vijf zeeobjecten zowel civiel, bouwkundig, mechanisch als elektrisch geïnspecteerd en op tijd en geld weggezet. In 2015 zijn de overige zeeobjecten, nog zes stuks, op dezelfde wijze inzichtelijk gemaakt. De uitkomst van deze inspecties is enerzijds een stuk achterstallig onderhoud en anderzijds de uitvoering van groot onderhoud voor de komende jaren inzichtelijk te maken. De komende jaren wordt het groot onderhoud geraamd op € 150.000,- per jaar. In 2017 staan o.a. de volgende werkzaamheden op de planning: herstel railbaan ondersabeling coupure Delfzijl; pompen- en PLC-besturing vervangen besturingsgemaal Duurswold; herstel betonwerk Fiemel; herstel damwand keersluis Termunterzijl; herstel betonwerk spuisluis Duurswold.

Programma Watersystemen

426 Baggeren stedelijk gebied (€ 225.000,-)

De afgelopen jaren heeft het waterschap met bijna alle gemeenten onderhoudsovereenkomsten gesloten voor het stedelijk water (alleen Pekela/Veendam nog niet). Hierbij zijn de belangrijke watergangen in beheer en onderhoud overgenomen, waaronder de baggerwerkzaamheden. De komende jaren wordt op projectmatige wijze en in overleg met de gemeenten het regulier baggerwerk in de bebouwde omgeving uitgevoerd.

467 Groot onderhoud stuwen (€ 150.000,-)

Jaarlijks wordt van een aantal relatief oude stuwen de stuwkleppen en de verdere constructie geïnspecteerd en zo nodig gereviseerd. Uit de inspecties blijkt vooral dat van de oudere stuwkleppen (ouder dan ca. 35 jaar) de zij-afdichtingen, de gebruikte bouten en moeren en de corrosiebescherming aan vervanging toe zijn. De revisie van een aantal brede stuwen (breder dan 4,5 meter) is afgerond. Momenteel worden de werkzaamheden aan kleinere stuwen opgepakt (smaller dan 4,5 meter). Hieruit blijkt dat naast bovengenoemd staalwerk ook het civiele werk aandacht nodig heeft. Er heeft een prioritering plaatsgevonden op basis van inspecties.

496 Sluizen groot onderhoud (€ 190.000,-)

Op basis van regelmatige inspecties en een onderhoudsschema worden de prioriteiten bepaald. De werkzaamheden worden buiten het vaarseizoen uitgevoerd.

Het plan voor 2017 omvat onder andere peilbeheer van boven- op benedendeuren ombouwen van Eexterveense Verlaat; stenen en voegen van metselwerk herstellen van sluis Rutenbrock; vervanging hydrauliek unit en schilderwerk van Bourtangersluis; herstel beneden deuren, taats en drempel van het 3^e verlaat Stadskanaal; aanbrengen/uitbreiden bliksembeveiligingsinstallatie Oude zeesluis/spuisluis te Delfzijl.

641 Oplossen knelpunten landelijk gebied (€ 237.500,-)

Betreft het aanbrengen van eenvoudige verbeteringen aan het watersysteem waarmee knelpunten voor ingelanden in het landelijk gebied snel kunnen worden opgelost. Het gaat dan bijvoorbeeld om het leggen van een duiker, het verdiepen van een watergang of het aanbrengen van een eenvoudige stuw.

652 Onderhoudsmachines (€ 920.000,-)

Op basis van het aantal draai-/gebruiksuren en onderhoudshistorie wordt jaarlijks een aantal onderhoudsmachines vervangen.

656 Vervangen diverse beschoeiingen (€ 485.000,-)

Voor de noodzakelijke vervanging van diverse beschoeiingen wordt jaarlijks € 485.000,- gepland. Onderzocht is wat de beste methode is om oevers te fixeren. De resultaten van dit onderzoek zijn in het bestuursvoorstel van 3 oktober 2012 (beheer en onderhoud oevers langs hoofdwatgangen) verwerkt en kunnen leiden tot een aangepaste planning op langere termijn.

672 Rwzi's groot onderhoud (€ 531.000,-)

Volgens het programma Groot Onderhoud Rwzi's wordt van diverse installatiedelen vervanging of levensduur verlengend groot onderhoud voorzien. Het gaat hierbij onder andere om gepland onderhoud van: roostergoedpers van de rwzi Ter Apel; vuilrooster rwzi Scheemda; banddikker rwzi Assen; een aantal onlinemetingen van diverse rwzi's op basis van status; diverse civiel / bouwkundige werkzaamheden. Daarnaast zal een aantal zaken, afhankelijk van de feitelijke toestand, worden gereviseerd of vervangen, zoals monsternamekasten, voortstuwars, en pompen.

730 Stedelijk waterbeheer (€ 100.000,-)

Met de overdracht van het stedelijk water van gemeenten naar ons waterschap zijn ook investeringen gemoeid om de situatie te laten voldoen aan de eisen. Het betreft dan vooral het wegwerken van achterstallig onderhoud aan waterbodems en kunstwerken. In overleg met de gemeenten wordt beoordeeld welke investeringen noodzakelijk zijn en op basis hiervan zal een prioritering worden gemaakt. De investeringen vloeien voort uit de notitie stedelijk waterbeheer.

765 Vervangen gemaal Weerdijk (€ 100.000,-)

De huidige opstelling was tijdelijk. Inmiddels is bekend dat het gemaal definitief noodzakelijk is. Hiervoor wordt een definitieve vaste opstelling gemaakt voor dit gemaal.

766 Vervanging Ecolims (€ 70.000,-)

Het automatiseringssysteem voor de opslag van biologische gegevens moet vervangen worden. In dit systeem worden de gegevens opgeslagen die we verzamelen over algen, macrofauna en waterplanten. Het huidige systeem (Ecolims) wordt niet meer ondersteund door de leverancier. In 2016 worden de verschillende alternatieven met elkaar vergeleken. Daarbij wordt ook gekeken welke systemen andere waterschappen (gaan) gebruiken. De aanschaf vindt vervolgens in 2017 plaats.

768 Renovatie Teroelsterkolk (€ 292.000,-)

De inlaat Teroelsterkolk is in 1939 gebouwd door de provincies Friesland en Groningen voor de wateraanvoer naar beide provincies. Beide waren voor 50 % eigenaar. In 2000 is het eigendom overgedragen naar het Wetterskip en Noorderzijlvest, als rechtsopvolger van de provincies. De kosten voor het onderhoud en het beheer worden ook verdeeld tussen Wetterskip en Noorderzijlvest. In het waterakkoord noord, herziening 2004, is afgesproken dat 73 % van de kosten door Noorderzijlvest doorberekend kunnen worden aan Hunze en Aa's. Dit percentage is gebaseerd

op de wateraanvoer behoefte; 73 % van het water dat bij Gaarkeuken uit de Friese boezem wordt aangevoerd is bestemd voor Hunze en Aa's.

De renovatie van de inlaat betreft het herstel van betonrot, het gebouw en de elektrische installatie. De start van de uitvoering staat gepland voor april 2017 tot september 2017. Tijdens de renovatie is één van de twee schuiven buiten gebruik. Omdat dit ook het aanvoer seizoen is heeft men als back up inlaat Tacozijl en het hevelen via twee pompen in gemaal Hoogland. Van half juli tot eind augustus wordt de wateraanvoer niet belemmerd omdat dit de piek periode is.

De renovatie is geraamd op totaal € 800.000,-. Ons aandeel hierin is € 292.000,-.

769 Remmingwerk zijstroom Delfzijl (€ 200.000,-)

Rijkswaterstaat heeft het vaarwegbeheer op het Eemskanaal en de sluisen in Delfzijl overgenomen van de Provincie Groningen. Rijkswaterstaat heeft strenge eisen opgesteld om het onder vrij verval spuien van water uit onze Eemskanaal-Dollardboezem op een veilige manier voor hun medewerkers en de schepen uit te kunnen voeren. Door een remmingwerk aan te passen wordt het mogelijk om te spuien en tegelijkertijd schepen te schutten in de grote zeesluis. De meerkosten voor het benodigde onderwaterscherm komen voor rekening van het waterschap. De kosten zijn geraamd op € 200.000,-. Met het remmingwerk kan het waterschap altijd gebruik maken van de spuimogelijkheid, waarmee we besparen op bemalingskosten van gemaal Rozema (ook onderdeel van het EEP-programma).

Programma Organisatie

649 ICT investeringen (€ 795.000,-)

Dit betreft de volgende investeringen.

Backup en uitwijkmogelijkheden (€ 650.000,-)

Het huidige server-, backup- en uitwijksysteem is nu vier jaar oud en loopt eind 2017 tegen de grenzen van de opslagcapaciteit aan. In 2015 zullen de kosten voor onderhoud gaan stijgen. De leverancier garandeert vijf jaar een goede werking. Daarna zal het beheercontract duurder worden. Ook zal de betrouwbaarheid en beschikbaarheid verminderen door de verouderde componenten. Om risico's tegen uitval te beperken wordt het systeem eind 2017 vervangen.

Aanschaf PC's en laptops (€ 45.000,-)

De PC's en laptops die binnen de organisatie gebruikt worden zijn nu vijf jaar of ouder. Om betrouwbaarheid te garanderen is het noodzakelijk om deze te vervangen voor een nieuw model.

Informatiebeveiliging (€ 50.000,-)

Om aan de BIWA (Baseline Informatiebeveiliging Waterschappen) te voldoen moet er nog een aantal zaken worden ingeregeld ten aanzien van de monitoring en rapportage. Voor de aanschaf van software en ondersteuning hiervoor is een budget van € 50.000,- geraamd.

Digitale overheid (€ 50.000,-)

Binnen het landelijk project Digitale Overheid 2017 moeten veel werkzaamheden worden uitgevoerd op het gebied van ontsluiting van informatie, beschikbaarheid van informatie en openheid van informatie. Hiervoor moeten we juiste interne informatie beschikbaar stellen voor ingelanden en bedrijven. Een aansluiting op DigiD is hiervoor noodzakelijk. De inrichting hiervan wordt geraamd op € 50.000,-.

736 Aanschaf laboratoriumapparatuur (€ 245.000,-)

Vanwege de voorgenomen fusie tussen de laboratoria van Hunze en Aa's en WLN is er enkele jaren niet geïnvesteerd in nieuwe apparatuur. Nu de voorgenomen fusie niet doorgaat en het laboratorium

van Hunze en Aa's zelfstandig verder gaat zal er moeten worden geïnvesteerd in vervanging van analyseapparatuur om de bedrijfszekerheid op peil te houden en om aansluiting te houden bij de laatste stand der techniek.

751 Vervanging onderhoudsbeheersysteem (€ 200.000,-)

Het huidige onderhoudsbeheersysteem voldoet niet meer aan de gewenste functionaliteit en is niet toekomstbestendig. De huidige leverancier geeft geen bevredigende oplossingen voor de noodzakelijke aanpassingen ten behoeve van de nieuwe functionaliteit.

Er zal op basis van multicriteria een ander onderhoudsbeheersysteem gekozen worden waarbij meerdere systemen en aanvullende functionaliteiten geïntegreerd worden.

770 Vervanging ketels waterschapshuis (€ 150.000,-)

De verwarmingsketels in het waterschapshuis zijn aan het einde van hun levensduur. Momenteel onderzoeken we wat de meest (energie)efficiëntste mogelijkheden zijn voor vervanging. De vervanging zelf zal in 2017 gebeuren.

771 Vernieuwing gebouwbeheerssysteem waterschapshuis (€ 70.000,-)

Het gebouwbeheerssysteem regelt de klimaatbeheersing van het gebouw. Ook het detectiesysteem voor onder andere salmonellabacteriën is hierin geïntegreerd. Ook dit systeem is aan het einde van de levensduur. De klimaatbeheersing geeft steeds vaker problemen. Daarom is vervanging noodzakelijk.

BIJLAGE 1: INVESTERINGSSCHEMA 2017

Categorie E 1 - Nieuwe projecten waarvan de kredietvoorstellen in de loop van 2017 ter besluitvorming worden voorgelegd

		2017
Omschrijving / projectnaam		Investering
Programma Veiligheid		
243	WB21 maatregelen Polder Lappenvoort	45.000
726	Vorbereiding HWBP projecten	1.140.000
Subtotaal		1.185.000
Programma Watersystemen		
258	Vorbereiding en uitvoering renovatie voormalige Stadsbezittingen	126.000
314	Stedelijke wateropgave	367.560
421	Natuurvriendelijke oevers, Duurswold	93.000
710	Oeverfixatie Bareveld	140.000
752	EEP maatregelen zuiveren	150.000
755	Versterken boezemkades Winschoterdiep en Pekel Aa	750.000
759	Brug Steendam	350.000
	Duurzaamheidsmaatregelen	1.000.000
Subtotaal		2.976.560
Totaalvolume investeringen per jaar:		4.161.560

TOTAALOVERZICHT INVESTERINGEN 2017

Totaal generaal categorie A, C en E1:	20.127.373
Per programma:	
Programma Veiligheid	6.471.542
Programma Watersystemen	11.145.831
Programma Organisatie	2.510.000
Totaal per programma:	20.127.373

BIJLAGE 2 STAAT VAN RESERVES EN VOORZIENINGEN

Omschrijving	Stand 1-1-2017	Mutaties 2017		
		Vermeerderingen		
		Interne		Externe
		Rente	Overige	
A ALGEMENE RESERVES				
Algemene reserve watersysteembeheer	8.993.000			
Algemene reserve zuiveringsbeheer	986.000			
Totaal algemene reserves	9.979.000			
B BESTEMMINGSRESERVES				
Bestemmingsreserve gemeentelijke waterplannen	426.892			
Bestemmingsreserve bodemsaneringen	667.538			
Bestemmingsreserve bruggen	350.000			
Totaal bestemmingsreserves	1.444.430			
C AFKOOPSOMMEN				
Afkoopsommen watersysteembeheer	15.313.937			
Totaal afkoopsommen	15.313.937			
D Rekeningresultaat				
Totaal rekeningresultaat				
Totaal Eigen Vermogen	26.737.367			
E VOORZIENINGEN				
Wachtgeld/pensioenen voormalig personeel en bestuur	1.562.007	46.860		
Totaal Voorzieningen	1.562.007	46.860		
Totaal Eigen Vermogen en Voorzieningen	28.299.374	46.860		

Mutaties 2017		Stand 31-12-17	Berekende rente die niet aan de reserves / voorzieningen is toegevoegd	
Verminderings			Bedrag	Exploitatierkening
Interne	Externe			
1.972.000		7.021.000	250.147	31207
		986.000	23.384	31307
1.972.000		8.007.000	273.531	
	100.000	326.892	12.807	31207
	150.000	517.538	20.026	31207
	350.000		10.500	31207
	600.000	844.430	43.333	
1.112.000		14.201.937	459.418	31207
1.112.000		14.201.937	459.418	
3.084.000	600.000	23.053.367	776.282	
	200.000	1.408.867		
	200.000	1.408.867		
3.084.000	800.000	24.462.234	776.282	

BIJLAGE 3 STAAT VAN PERSONEELSLASTEN

ORGANISATIE EENHEID	PERSONEELSLASTEN					
	BEGROTING 2017	Salarissen eigen personeel	Sociale lasten eigen personeel	Overige personeels- lasten eigen personeel	Personeel van derden	Totaal
	FORMATIE IN F.T.E.	2017	2017	2017	2017	2017
Directie/staf	4,87	412.239	86.432			498.671
Veilig en Voldoende Water	120,49	5.848.496	1.347.077			7.195.573
Schoon Water	51,51	3.002.154	722.262			3.724.416
Beleid, Projecten en Laboratorium	59,17	3.862.953	893.024			4.755.977
Personeelszaken, Financiën en Bedrijfsvoering	74,49	4.589.640	1.003.795			5.593.435
Trainees	7,00	300.478	69.553			370.031
Subtotaal	317,52	18.015.959	4.122.143	-	-	22.138.102
Bestuur		658.371	28.440			686.811
Actief bovenformatief personeel		364.046	76.973			441.019
Overige personeelskosten				835.239		835.239
PERSONEEL VAN DERDEN					319.079	319.079
Totalen	317,52	19.038.376	4.227.556	835.239	319.079	24.420.250